

УИХ-ЫН ТАМГЫН ГАЗРЫН
СУДАЛГАА, ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХЭЛТЭС

УЛСЫН ИХ ХУРАЛД ӨРГӨН БАРЬСАН
“ЧӨЛӨӨТ БҮСИЙН ТУХАЙ” ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙГ
БУСАД ОРНЫ ЧӨЛӨӨТ БҮСИЙН ТУХАЙ
ХУУЛЬ ТОГТООМЖУУДАЙ ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА

Харьцуулсан судалгаа
(СТ-15/201)

ЗАХИАЛАГЧ: УИХ-н гишүүн Б.Гарамгайбаатар

ХЯНАСАН: Ц.Норовдондог (Ph.D)

ГҮЙЦЭТГЭСЭН: Г.Билгээ
Д.Жигваагүнсэл
Д.Халиун

2015 он

ГАРЧИГ

Товчилсон үгийн жагсаалт	3
Удиртгал	4
1. Чөлөөт бүсийн тухай хууль, эрх зүйн зохицуулалт	5
2. Чөлөөт бүсийн тухай тодорхойлолт	12
Хүснэгт 1. Чөлөөт бүсийн тухай тодорхойлолт	13
3. Чөлөөт бүсийг байгуулах, татан буулгах	14
Хүснэгт 2. Чөлөөт бүс байгуулах, татан буулгах	17
4. Чөлөөт бүс дэх тусгай дэглэм	22
Хүснэгт 3. Чөлөөт бүс дэх тусгай дэглэм	24
5. Чөлөөт бүсийн санхүүжилт, татвар, газрын харилцааны зохицуулалт	29
Хүснэгт 4. Чөлөөт бүсийн санхүүжилт, татвар, газрын харилцааны зохицуулалт	30
6. Чөлөөт бүсийн удирдлага болон оролцогчийн эрх, үүрэг	36
Хүснэгт 5. Чөлөөт бүсийн удирдлага болон оролцогчийн эрх, үүрэг	37
Ашигласан материал	43

Товчилсон үгийн жагсаалт

БНАУ	Бүгд Найрамдах Армен улс
БНБУ	Бүгд Найрамдах Беларусь улс
БНКУ	Бүгд Найрамдах Казахстан улс
БНСерби улс	Бүгд Найрамдах Серби улс
БНСолонгос улс	Бүгд Найрамдах Солонгос улс
БНТУ	Бүгд Найрамдах Турк улс
БНУ	Бүгд найрамдах улс
БНХАУ	Бүгд Найрамдах Хятад Ард улс
ГХО	Гадаадын хөрөнгө оруулалт
ЗАА	Захирагчийн ажлын алба
ЗГ	Засгийн газар
ЗД	Засаг дарга
ЗСБНХУ	Зөвлөлт социалист бүгд найрамдах холбоот улс
ИТХ	Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал
МХУ	Малайзын Холбооны улс
НӨАТ	Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар
ОАТ	Онцгой албан татвар
ОХУ	Оросын Холбооны улс
СнЗ	Сайд нарын Зөвлөл
УИХ	Улсын Их Хурал
ХАА	Хөдөө аж ахуй
ХЧБ	Худалдааны чөлөөт бүс
ЧБ	Чөлөөт бүс
ЭЗОБ	Эдийн засгийн онцгой бүс
ЭЗТБ	Эдийн засгийн тусгай бүс
ЭЗЧБ	Эдийн засгийн чөлөөт бүс

Удиртгал

Судалгааны зорилго

Засгийн газраас Улсын Их Хурал (УИХ)-д 2014 оны 6-р сарын 12-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг гадаадын бусад орнуудын чөлөөт бүсийн тухай хууль, эрх зүйн зохицуулалттай харьцуулахыг зорив.

Судалгааны хамрах хүрээ

Судалгаанд гадаадын 9 орны чөлөөт бүс (ЧБ)-ийн дараах хууль, эрх зүйг хамруулан судалсан. Үүнд:

БНАрмен улс	Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн тухай хууль (2011),
БНБеларусь улс	Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн тухай хууль (1998),
БНКазахстан улс	Эдийн засгийн тусгай бүсийн тухай хууль (2011),
БНСерби улс	Чөлөөт бүсийн тухай хуулиар ¹ (2006),
БНСолонгос улс	Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн төлөвлөлт болон менежментийн тухай тусгай хууль (2003),
БНТурк улс	Худалдааны чөлөөт бүсүүдийн тухай хууль (1985),
БНХАУ	Гуандун мужийн хувьд Эдийн засгийн онцгой бүсийн тухай тогтоол (1980),
Малайзын ХУ	Чөлөөт бүсийн хууль (1990),
ОХУ	Эдийн засгийн онцгой бүсийн тухай хууль (2005).

Дээрх хуулиудыг Монгол Улсын Их Хурлаар хэлэлцэж байгаа Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн төсөл² болон одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа Чөлөөт бүсийн тухай хуультай (2002 он) харьцуулахдаа ЧБ-ийн үйл ажиллагаатай холбоотой гол харилцааг бүлэглэн, тухайн асуудлыг хэрхэн зохицуулсан талаар тоймлон судаллаа. Үүнд:

1. хууль, эрх зүйн орчин,
2. ЧБ-ийн тухай тодорхойлолт (Хүснэгт 1),
3. ЧБ-ийг үүсгэн байгуулах, татан буулгах (Хүснэгт 2),
4. ЧБ дэх тусгай дэглэм (Хүснэгт 3),
5. санхүүжилт, татвар, газрын харилцааны зохицуулалт (Хүснэгт 4),
6. удирдлага болон оролцогчийн эрх, үүрэг (Хүснэгт 5)

зэрэг асуудлыг хуулиар хэрхэн зохицуулсныг хүснэгтээр үзүүлэв.

Судалгааны товч дүгнэлт

Судалгаанд дээрх улс орнуудын ЧБ-ийн хууль, эрх зүйн зохицуулалтыг Монгол Улсын ЧБ-ийн хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлтэй харьцуулан үзэхэд Чөлөөт бүсийн хуулийн төслийн үзэл баримтлалд дурдсанаар ЧБ-ийг хэлбэрээр ангилсан заалтыг өөрчилж, ЧБ-ийг хилийн боомт болон ЗГ-ын санал болгосон тусгай бүс нутагт байгуулж, хөгжүүлэх, хил дамнасан ЧБ-ийн эрх зүйн орчныг бүрдүүлэхээр хуулийн төслийг бэлтгэжээ. Харин бусад орны ЧБ-ийн хууль эрх зүйн актуудад ЧБ-ийг бүхий л төрөл хэлбэрээр байгуулахыг зөвшөөрсөн байна.

Мөн хуулийн төсөлд ЧБ-ийн удирдлага, менежментийн тогтолцоог боловсронгуй болгож, ЧБ-ийн асуудал эрхэлсэн Төрийн захиргааны төв байгууллагын эрх, үүргийг хуульчилж, ЧБ-ийн Захирагчийн эрх хэмжээг нэмэгдүүлсэн ч ЧБ-д үйл ажиллагаа эрхлэгч буюу оролцогчийн талаар

² Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл /2014.06.12-ны өдөр ЗГ-аас УИХ-д өргөн мэдүүлсэн/.

тодорхойлолт, эрх үүргийн зохицуулалт тусгагдаагүй байна. Бусад орнуудад ЧБ-ийн удирдлага болон оролцогчийн эрх үүргийг хамтад нь тусгасан байна.

ЧБ-ийн хөгжлийн төлөвлөлтийн асуудлыг БНСУ, Турк, Серби, БНХАУ зэрэг орнуудын холбогдох хууль тогтоомжид хангалттай тусгасан байх бөгөөд манай улсад бүсийн хөгжлийн төлөвлөлт болон ЧБ-ийн төлөвлөлтийн бүтцийн байгууллага нь энэ асуудлыг орхигдуулсан нь бүсүүдийн үйл ажиллагаанд нөлөөлж байна.

ЧБ-ийг татан буулгах асуудлыг Монгол улсын ЧБ-ийн хууль болон ЧБ-ийн хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр УИХ шийдвэрлэнэ гэснээс өөр ямар нэгэн зохицуулалт байхгүй байна. Өөрөөр хэлбэл ямар тохиолдолд дээрх шийдвэрийг гаргах нь тодорхойгүй байна.

1. Чөлөөт бүсийн тухай хууль, эрх зүйн зохицуулалт

1.1. Монгол улс

Монгол улсад эдийн засгийн чөлөөт бүс /ЭЗЧБ/ болон түүнтэй холбоотой аливаа харилцааг зохицуулах салбарын гол хууль нь 2002 онд УИХ-аас баталсан Чөлөөт бүсийн тухай хууль байна. Мөн Монгол улсын нутаг дэвсгэр дээр үйл ажиллагаа явуулж буй Худалдааны болон ЭЗЧБ тус бүрийн эрх зүйн байдлын тухай хуулиуд, тэдгээрт нийцүүлэн гарсан бусад дүрэм, журмуудаас ЧБ-ийн эрх зүйн орчин бүрдэж байна. Үүнд:

Бодлогын баримт бичиг:

- 1) Монгол улсад эдийн засгийн чөлөөт бүс байгуулах үзэл баримтлал³ (1995),

Хууль:

- 1) Чөлөөт бүсийн тухай хууль (2002),
- 2) “Алтанбулаг” худалдааны чөлөөт бүсийн эрх зүйн байдлын тухай хууль (2002),
- 3) “Замын-Үүд” эдийн засгийн чөлөөт бүсийн эрх зүйн байдлын тухай хууль (2003),
- 4) “Цагааннуур” худалдааны чөлөөт бүсийн эрх зүйн байдлын тухай хууль (2003),

Журам:

- 1) Чөлөөт бүсэд шалган нэвтрүүлэх үйл ажиллагаа явуулах журам,
- 2) Чөлөөт бүсэд үйл ажиллагаа эрхлэх аж ахуйн нэгжийн бүртгэлийн журам,
- 3) Чөлөөт бүсэд Монгол улсын иргэн, гадаадын иргэн, харъяалалгүй хүн зорчих, оршин суух журам,
- 4) Чөлөөт бүсэд виз олгох хялбарчилсан журам,
- 5) Чөлөөт бүсийн горим хэрэгжүүлэх журам гэсэн цогц эрх зүйн орчин бүрдсэн мэт харагдаж байна.

2014 оны 6-р сарын 12-ны өдөр ЗГ-аас УИХ-д Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон холбогдох бусад хуулийн төслүүдийг өргөн мэдүүлсэн байна. Судалгаанд одоо УИХ-аар хэлэлцэгдэж байгаа Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон одоо энэ салбарын харилцааг зохицуулж буй Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн тухай хуульд (2002) шинжилгээ хийхдээ гадаадын зарим орны ЧБ-ийн тухай хууль, эрх зүйн зохицуулалттай харьцуулан судлав.

³ ЗГ-ын 1995 оны 87-р тушаалын хавсралтаар баталсан.

Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн төсөл (Шинэчилсэн найруулга)⁴

ЧБ-ийн хөрөнгө оруулалтын үр ашгийг дээшлүүлэх, худалдааны урсгалыг бий болгох, ЧБ-ийн үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх, хил орчмын худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх үүднээс олон улсын худалдаа, эдийн засгийн харилцаанд гарч буй өөрчлөлт, шинэчлэлт, ЧБ-ийн хөгжлийн орчин үеийн чиг хандлага болон манай улсын онцлог, эрх ашигт нийцүүлэн ЧБ-ийн хууль, эрх зүйн орчныг дахин өөрчлөх шаардлага гарч байгааг хуулийн төслийн танилцуулгад дурьдсан байна.⁵

Дээр дурдсан хууль эрх зүйн орчны шинэчлэлт, ЧБ-ийн хөгжлийг түргэтгэх үндсэн шаардлагуудын дагуу Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг 9 бүлэг, 26 зүйлтэй байхаар боловсруулжээ. Үүнд:

1-р бүлэг. Нийтлэг үндэслэл

- 1-р зүйл. Хуулийн зорилт
- 2-р зүйл. ЧБ-ийн тухай хууль тогтоомж
- 3-р зүйл. Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт

2-р бүлэг. ЧБ байгуулах, татан буулгах, өөрчлөх

- 4-р зүйл. ЧБ байгуулах зорилго
- 5-р зүйл. ЧБ-ийг байгуулахад баримтлах угтвар нөхцөлүүд
- 6-р зүйл. ЧБ байгуулах, татан буулгах, өөрчлөх, түүний хилийн цэс, байршлыг тогтоох

3-р бүлэг. ЧБ-ийн удирдлага

- 7-р зүйл. ЧБ-ийн асуудал эрхэлсэн Төрийн захиргааны төв байгууллагын бүрэн эрх
- 8-р зүйл. ЧБ-ийн захирагч, түүний бүрэн эрх

4-р бүлэг. ЧБ дэх үйл ажиллагааны тусгай дэглэм

- 9-р зүйл. Тусгай дэглэмийн зохицуулалт
- 10-р зүйл. ЧБ-д үйлчлэх Гаалийн тусгай дэглэм
- 11-р зүйл. ЧБ-д үйлчлэх визийн тусгай дэглэм
- 12-р зүйл. ЧБ дэх аж ахуйн нэгжийн бүртгэлийн зохицуулалт
- 13-р зүйл. ЧБ-д төлбөр тооцоог гүйцэтгэх зохицуулалт
- 14-р зүйл. ЧБ дэх Мэргэжлийн хяналтын зохицуулалт
- 15-р зүйл. ЧБ-д үйлчлэх хөдөлмөр эрхлэлтийн дэглэм
- 16-р зүйл. ЧБ-д үйлчлэх татварын дэглэм
- 17-р зүйл. ЧБ дэх тусгай дэглэмийн болон бусад үйлчилгээний зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх

5-р бүлэг. ЧБ-д аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэх

- 18-р зүйл. ЧБ-д эрхлэх үйл ажиллагааны төрөл
- 19-р зүйл. ЧБ-ийн аж ахуйн үйл ажиллагааны орлого
- 20-р зүйл. ЧБ-ийн Захирагчаас орон нутгийн ИТХ, ЗД-тай харилцах
- 21-р зүйл. Хөрөнгө оруулагчдын зөвлөл

6-р бүлэг. ЧБ дэх газрын харилцаа

- 22-р зүйл. Газрын зохицуулалт
- 23-р зүйл. Газрын төлбөрийн хөнгөлөлт, чөлөөлөлт

7-р бүлэг. ЧБ-ийн дэд бүтэц

- 24-р зүйл. ЧБ-ийн дэд бүтэц, барилга байгууламж

8-р бүлэг. ЧБ-ийн харуул хамгаалалт

- 25-р зүйл. ЧБ-ийн хамгаалалт

9-р бүлэг. Бусад зүйл

- 26-р зүйл. Хууль тогтоомж зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага

Төсөлд зааснаар хуулийн зорилт нь ЧБ байгуулах, түүний хэлбэр, удирдлагын эрх хэмжээ, хяналтын тогтолцоо, ЧБ-д мөрдөх татвар, гаалийн дэглэмийн эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

⁴ Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл /2014.06.12-ны өдөр ЗГ-аас УИХ-д өргөн мэдүүлсэн/.

⁵ Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн танилцуулга /2014.06.12-ны өдөр ЗГ-аас УИХ-д өргөн мэдүүлсэн/.

Энэхүү Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн төслөөр дараах томоохон зарчмын өөрчлөлтүүдийг зохицуулахыг төслийн үзэл баримтлалд дурьдсан байна.⁶ Үүнд:

1. ЧБ-ийг хэлбэрээр нь ангилсан заалтыг өөрчилж, ЧБ-ийг хилийн боомт болон ЗГ-ын санал болгосон тусгай бүс нутагт байгуулж хөгжүүлэх, хил дамнасан ЧБ-ийн эрх зүйн орчинг бүрдүүлэв.
2. ЧБ-д Монгол улсын үндэсний аюулгүй байдалд үл харшлах, олон улсын гэрээний тулгуур зарчим, шаардлагад нийцсэн үйлдвэрлэл, аялал жуулчлал, үйлчилгээ, худалдаа, олон улсын банк санхүү, даатгал, төлбөрт таавар, бооцоот тоглоом, нийгэм, зах зээл, дэд бүтцийн бүх төрлийн үйл ажиллагаа явуулж болохоор тусгав.
3. ЧБ-ийн удирдлага, менежментийн тогтолцоог боловсронгуй болгож, ЧБ-ийн асуудал эрхэлсэн Төрийн захиргааны төв байгууллагын эрх, үүргийг хуульчилж, ЧБ-ийн Захирагчийн эрх хэмжээг нэмэгдүүлэв.
4. Татвар, гааль, шалган нэвтрүүлэх, хөдөлмөр эрхлэлтийг зохицуулах зэрэг үйл ажиллагааны тусгай дэглэмийг хуульчилж өгөв.
5. Концессын гэрээний үндсэн дээр хувийн хэвшлийн хөрөнгөөр ЧБ-ийг бүхэлд нь буюу хэсэгчлэн байгуулж, хөгжүүлэх боломжтойгоор шинэчлэн тусгав.
6. ЧБ-д гадаад болон дотоодын иргэн, ААН-д газар эзэмших, ашиглах зохицуулалтыг тодорхой болгов.

Хуулийн төсөл нь Монгол улсын хилийн боомтын бүсэд ЧБ-ийг түлхүү байгуулж хөгжүүлэх, ЧБ-д иргэний бараа солилцоо, худалдааг дэмжих, ЧБ-ийн үйл ажиллагааны цар хүрээг нэмэгдүүлж үйлдвэрлэл, худалдаа, үйлчилгээний шинэ салбарыг хөгжүүлэх, татвар, гааль зэрэг тусгай дэглэмийн зохицуулалтыг хуульчилах замаар хөрөнгө оруулагчдад ээлтэй орчин бүрдүүлж, хөрөнгө оруулалтын үр ашгийг нэмэгдүүлэх, ЧБ-ийн дэд бүтэц, барилга байгууламжийг төр хувийн хэвшлийн түншлэлийн замаар байгуулах, улмаар төрийн хүнд суртлыг бууруулж, бизнесийн орчныг сайжруулахад чухал ач холбогдол өгнө гэж төсөл санаачлагчид үзэж байна.

Чөлөөт бүсийн тухай хууль /2002 он/

2002 онд батлагдсан Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн зорилт нь ЧБ байгуулах, түүний хэлбэр, удирдлагын эрх хэмжээ, хяналтын тогтолцоо, ЧБ-д мөрдөх татвар, гаалийн дэглэмийн эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад орших ба уг хууль нь 3 бүлэг, 18 зүйлтэй. Үүнд:

1-р бүлэг. Нийтлэг үндэслэл

- 1-р зүйл. Хуулийн зорилт
- 2-р зүйл. ЧБ-ийн тухай хууль тогтоомж
- 3-р зүйл. ЧБ, түүний хэлбэр
- 4-р зүйл. ЧБ дэх үйл ажиллагааны тусгай дэглэм
- 5-р зүйл. ЧБ байгуулах, өөрчлөх, татан буулгах

2-р бүлэг. ЧБ-ийн удирдлага

- 6-р зүйл. ЧБ-ийн захирагч
- 7-р зүйл. ЧБ-ийн захирагчийн бүрэн эрх
- 8-р зүйл. ЧБ-ийн ерөнхий менежер
- 9-р зүйл. ЧБ дэх мэргэжлийн хяналтын алба
- 10-р зүйл. ЧБ дэх хөрөнгө оруулагчдын зөвлөл
- 11-р зүйл. ЧБ-ийн төсөв
- 12-р зүйл. ЧБ-ийн захирагчаас орон нутгийн ИТХ, ЗД-тай харилцах

3-р бүлэг. ЧБ-д аж ахуй эрхлэх

⁶ Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн үзэл баримтлал /2014.06.12-ны өдөр ЗГ-аас УИХ-д өргөн мэдүүлсэн/.

- 13-р зүйл. ЧБ-д үйл ажиллагаа явуулах аж ахуйн нэгжийг бүртгэх
- 14-р зүйл. ААН-ийг бүртгэх асуудлаар бүсийн захирагчийн бүрэн эрх
- 15-р зүйл. ЧБ-д эрхлэх аж ахуйн үйл ажиллагаа
- 16-р зүйл. Газрын харилцаа
- 17-р зүйл. ЧБ-д татвар ногдуулах, татвараас чөлөөлөх
- 18-р зүйл. ЧБ-ийн хамгаалалт, шалган нэвтрүүлэх

1.2. ОХУ

1980-аад оны сүүлээр хуучин Зөвлөлт холбоот улсад ЭЗЧБ байгуулах тухай идэвхтэй яригдаж, тухайн үеийн засаг Приморийн хязгаар болон Ленинград мужийн удирдлагын “Находка”, “Выборг” ЭЗЧБ-үүдийг байгуулах тухай саналыг дэмжин баталжээ.

1991 оны 9 дүгээр сард ЗСБНХУ-ийн Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль хүчин төгөлдөр болсон ба уг хуулийн нэг бүлэг нь ЭЗЧБ-тэй холбоотой харилцааг зохицуулах болсон. Хуулиар ГХО-чдыг татах, гадаадын тэргүүлэх техник, технологи, удирдах туршлага зэргийг нэвтрүүлэх, экспортыг нэмэгдүүлэх зорилгоор ЭЗЧБ-ийг байгуулахыг заасан. ГХО-ч, оролцогчдод зориулж хөнгөлөлтүүдийг санал болгож, бүртгэлтэй холбоотой процессыг хялбаршуулсан.

Тус улсад 1992-1994 оны хооронд ЧБ-ийг олон тоогоор байгуулсан боловч амжилттай хэрэгжиж чадаагүй. Эдийн засгийн хямрал, улс төрийн тогтворгүй байдал, ЭЗЧБ-ийг байгуулах хөрөнгө оруулалт байхгүй зэрэг асуудлуудаас төлөвлөсөн олон төслийг хэрэгжүүлж чадаагүй. Тус улсад ЭЗЧБ-ийн тухай бие даасан хуулийг боловсруулах, хэрэгжиж байсан эрх зүйн актуудыг боловсронгуй болгох, байгуулагдсан бүсүүдээс газар зүйн байршил сайтай, дэд бүтцийн зардал бага гаргах бүсийг сонгон, төрөлжүүлэх зэрэг ажлуудыг хийж эхэлсэн. Тухайлбал, Холбооны ач холбогдол бүхий дотоод худалдааны бүс, гаалийн ЧБ, шинжлэх ухаан-техникийн бүс, аялал жуучлалын бүс, мөн эдийн засгийн тусгай хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх бүс гэж төрөлжүүлсэн.

2005 онд ОХУ-ын ЭЗОБ-ийн тухай хууль⁷ 9 бүлэг, 41 зүйлтэйгээр батлагдсан. Үүнд:

- 1-р бүлэг – Нийтлэг үндэслэл: ЭЗОБ-тэй холбоотой харилцааг зохицуулж буй хууль тогтоомж, Хуульд хэрэглэгдэж буй үндсэн нэр томъёонуудын тодорхойлолт, ЭЗОБ байгуулах зорилго, төрлүүд, байгуулах нөхцөл, татварын харилцаа.
 - 2-р бүлэг – ЭЗОБ байгуулах, татан буулгах: ЭЗОБ байгуулах, татан буулгах, төсвийн хөрөнгөөр дэд бүтэц барихад хөрөнгө оруулах.
 - 3-р бүлэг – ЭЗОБ-ийн захиргаа: ЭЗОБ-ийн захиргааны байгууллагыг байгуулах, түүний эрх, үйл ажиллагаа, ЭЗОБ-ийг удирдах тухай гэрээ.
 - 4-р бүлэг – ЭЗОБ-ийн оршин суугчийн эрх зүйн байдал: Оршин суугч, ЭЗОБ-д аж үйлдвэр байгуулах журам, төрийн хяналт.
 - 5-р бүлэг – Боомтын ЭЗОБ-д аж үйлдвэрлэл, техник, аялал жуучлалын үйл ажиллагаа явуулах тухай гэрээ: Боомтын ЭЗОБ-д аж үйлдвэрлэл, техник, аялал жуучлалын үйл ажиллагаа явуулах тухай гэрээний зүйл, нөхцөл, бусад шаардлагатай бичиг баримт, гэрээ байгуулах дэг, хэлбэр, хугацаа, гэрээний нөхцөл өөрчлөх, гэрээ хүчингүй болох, эсхүл цуцлах, түүнээс үүссэн үр дагавар, газрын түрээсний гэрээ, түүний төлбөр.
- Хуулийн 6, 6.1, 6.2 зэрэг бүлгүүд 2012 оны 1-р сарын 1-ээс хүчингүй болсон.*
- 7-р бүлэг – ЭЗОБ-ийн хилд байрлах газрыг олгох, заасан газрыг ашиглах журам: ЭЗОБ-д газар ашиглах, ЭЗОБ-ийн хил дээр дэд бүтэц, барилга барихад сервитут тогтоох, газрын түрээсийн гэрээ, төлбөр.
 - 8-р бүлэг – ЭЗОБ-ийн Гаалийн ЧБ-д гаалийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх: Гаалийн ЧБ-д гаалийн үйл ажиллагаа, гаалиар бараа дамжин өнгөрөх үйл ажиллагаа, барааны тайлан, тооцоо, гаалийн хяналт, аж үйлдвэрлэл, эсхүл техникийн эдийн засгийн тусгай бүсэд бараа тум хадгалах, боомтын ЭЗОБ-д бараа оруулах.

⁷ ФЗ от 22.07.2005 N 116-ФЗ (ред. от 23.07.2013) "Об особых экономических зонах в Российской Федерации".

9-р бүлэг – ЭЗОБ-ийн оршин суучдын баталгаа: ОХУ-д татвар, төлбөрийн хууль тогтоомжид таагүй нөхцөл өөрчлөлтийн баталгаа, маргаан шийдвэрлэх.

10-р бүлэг – Төгсгөлийн хэсэг.

Эдийн засгийн онцгой бүсийн тухай хуулиар ЭЗОБ байгуулах зорилгыг эдийн засгийн өндөр технологийн болон боловсруулах салбарыг хөгжүүлэх, аялал жуучлал, сувилалын газрууд, боомт болон тээврийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх, технологи, коммерциализацийг боловсруулах, шинэ төрлийг бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх явдал хэмээн тодорхойлсон байна.

1.3. БНХАУ

Хятад улс нь Гуандун мужийн ЧБ-ийг 1980 онд батлагдсан Гуандун мужийн Эдийн засгийн онцгой бүсийн тухай тогтоол (Regulations on Special Economic Zones in Guangdong Province)-оор⁸ зохицуулж байна. Тогтоол нь бүртгэл болон үйл ажиллагаа, татварын хөнгөлөлт, хөдөлмөрийн харилцаа, захиргаа зэрэг асуудлыг тусгасан 6 бүлэг, 26 зүйлээс бүрдэх бөгөөд Гуандун дахь Шинжан, Чжухай, Шаньтоу гэсэн гурван хотод ЭЗОБ байгуулахтай холбоотой харилцааг зохицуулж байна.

1.4. БНТурк улс

Турк улсад 1985 онд Худалдааны чөлөөт бүсүүдийн тухай хууль №3218 (Free Trade Zones Act)-ийг, 1993 онд Худалдааны чөлөөт бүсүүдийн тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмыг тус тус баталсан. Худалдааны чөлөөт бүсүүдийн тухай хууль нь 4 бүлэг 15 зүйлтэй бөгөөд ЧБ-ийг үүсгэн байгуулах, хамрах хүрээ, Худалдааны чөлөөт бүс (ХЧБ)-ийн сан, ЧБ дахь худалдаа, үйлчилгээ, гадаад валют арилжаа, хөдөлмөр, нийгмийн хамгаалал зэрэг асуудлыг тусгасан байна.

Энэ хуулийн зорилт нь ХЧБ байгуулах, түүний байршил, хил хязгаарыг тогтоох, үйл ажиллагаа, Турк Улсад экспортод чиглэсэн хөрөнгө оруулалт, үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх, гадаад хөрөнгө оруулалт, техник технологийг нэвтрүүлэхэд чиглэсэн ЧБ-д барилга, байгууламж барьж байгуулахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

Чөлөөт бүсийн тухай хуулийг дагаж мөрдөх тухай журам нь ЧБ-ийн удирдлага, засаг захиргаа, ЧБ-ийн төрөл хэлбэр, хил хязгаарын тодорхойлолт, үйл ажиллагааны чиглэл, ЧБ-д үйл ажиллагаа явуулах зөвшөөрөл, ЧБ-д оршин суух, зорчих, ЧБ-д аюулгүй байдал болон ажиллах орчин бүрдүүлэх, гаалийн татвар, татвар хураамжаас чөлөөлөх нөхцөл, тусгай данс болон ЧБ-ийн орлого, банк, даатгал зэрэг асуудлыг тусгасан байна.

1.5. БНСерби улс

Серби улсад ЧБ-тэй холбоотой харилцааг 2006 онд батлагдсан Чөлөөт бүсийн тухай хуулиар⁹ зохицуулах ба энэхүү хууль нь ЧБ байгуулах, ЧБ-т үйл ажиллагаа эрхлэх, ЧБ-ийг татан буулгах болон ЧБ-ийн удирдлагын бүрэн эрхийг тодорхойлно.

Бүсийг үүсгэн байгуулагч, Бүсийн менежментийн компани болон Бүсийн хэрэглэгчийн хуулиар тогтоосон эрх нь бусад ямар ч хууль, эсхүл зохицуулалтаар хязгаарлагдахгүй байх баталгаат эрхийг Чөлөөт бүсийн тухай хуулиар баталгаажуулсан байна.

⁸ Resolution of the Standing Committee of the National People's Congress on Approving the Regulations on Special Economic Zones in Guangdong Province (Adopted on August 26, 1980), <http://www.asianlii.org/cn/legis/cen/laws/rotscotnpcoatrosezigp1381/>

⁹⁹ Law on free zone, "RS Official Gazette", No 62/2006.

Чөлөөт бүсийн тухай хууль нь бүтцийн хувьд 9 бүлэг, 39 зүйлтэй:

- I. Нийтлэг үндэслэл: Хуулийн агуулга, Нэр томъёоны ойлголт, Баталгаат эрх.
- II. Орон зайн тодорхойлолт: Бүсийн орон зайн тодорхойлолт, Өргөдлийн шаардлага, Өргөдлийн агуулга.
- III. Бүсийн журам болон менежмент: Бүсийн менежмент, Бүсийн хэрэглэгчид, Бүсийн журам, Үйл ажиллагааны эхлэл.
- IV. Бүсийн бизнесийн үйл ажиллагаа: Бүсэд үйл ажиллагаа явуулах.
- V. Бүсийн үйл ажиллагааг зогсоох: Бүсийн орон зайг тодорхойлох зөвшөөрлийг хүчингүй болгох, Бүсийн үйл ажиллагааг зогсоох.
- VI. ЧБ-ийн захиргаа: ЧБ-ийн захиргааны бүрэн эрх
- VII. Хуулийн хэрэгжилтийн хяналт.
- VIII. Хуулиар шийтгэх нөхцөл.
- IX. Шилжилтийн болон төгсгөлийн нөхцөл.

1.6. Малайзын Холбооны улс

Малайз улс анх 1971 онд Чөлөөт худалдааны бүсийн хуулийг батласан бөгөөд энэ нь цаг хугацааны шалгуураар эдийн засгийн хөгжлийн хэрэгцээ шаардлагыг дэмжих чадваргүй болох нь тодорхой болж, дахин хуулийг шинэчлэх хэрэгтэй болсон байна. Тиймээс 1990 онд Чөлөөт бүсийн хуулийн төслийг боловсруулж, худалдаа болон аж үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх зорилгоор улс орондоо ЧБ-үүдийг байгуулах шинэ чиг хандлагыг дэвшүүлсэн. Хуулийн төсөл дэмжигдэж Чөлөөт бүсийн хууль (Free Zones Act 1990)-ийг батлан 1991 оны 9-р сарын 5-ны өдрөөс хүчин төгөлдөр мөрдөгдөхөөр хуульчилжээ. Хуулийн хэрэгжилтийг хангуулах 1991 оны Чөлөөт бүсийн журам (Free Zones Regulations)-ыг мөн батласан байна. Энэ хууль нь Малайзын усан боомт ба нисэх буудлуудын уламжлалт үүрэг ролийг өөрчилж, татваргүй ЧБ болох аливаа алхам бүрийг дэмжих боломжийг бүрдүүлсэн.

1.7. БНСолонгос улс

Солонгос улсад ЧБ-тэй холбоотой аливаа харилцааг Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн төлөвлөлт болон менежментийн тухай тусгай хуулиар голлон зохицуулах бөгөөд түүнд нийцүүлэн гаргасан холбогдох журам, түүнчлэн бусад салбарын хуулиудаар зохицуулдаг байна. Тухайлбал, ГХО-ыг дэмжих тухай хууль, Төрийн өмчийн менежментийн тухай орон нутгийн журам, Газрын тухай хууль гэх мэтчилэн салбарын хуулиудад шаардлагатай зохицуулалтыг суулгасан байна.

БНСУ-ын ЭЗЧБ-ийн гол хууль нь бүтцийн хувьд 8 бүлэг, 35 зүйлтэй байна. Тус хуулийн зорилго нь ЭЗЧБ-ийн төлөвлөлт болон менежментээр дамжуулан ГХО-тай бизнес эрхлэгчдийн бизнесийн орчин, гадаад иргэдийн амьдрах нөхцлийг сайжруулах замаар ГХО-ыг дэмжих, үндэсний өрсөлдөх чадварыг бэхжүүлэх, бүс нутаг хоорондын тогтвортой хөгжлийг хангахад оршино гэж заажээ.

1.8. БНАрмен улс

Армен улсын Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн тухай хууль нь 2011 оны 5-р сарын 25-ны өдөр батлагдсан ба хуулийн 1-р зүйлд зааснаар энэхүү хууль нь ЭЗЧБ байгуулах, түүнийг зохион байгуулах болон татан буулгах явцад бий болсон эрх зүйн харилцааг зохицуулна. Уг хууль нь дараах бүтэцтэй. Үүнд:

- 1-р зүйл. Хуулийн агуулга
- 2-р зүйл. ЧБ-ийн тухай хууль тогтоомж
- 3-р зүйл. Хуулийн зарчмууд
- 4-р зүйл. Операторт зөвшөөрөл олгох болон Байгуулагчийг сонгох
- 5-р зүйл. ЭЗЧБ байгуулах
- 6-р зүйл. ЭЗЧБ-ийн шаардлагууд

- 7-р зүйл. ЭЗЧБ-ийг зохион байгуулах гэрээ байгуулах
- 8-р зүйл. Эрх бүхий этгээдийн бүрэн эрх
- 9-р зүйл. Байгуулагчийн эрх үүрэг
- 10-р зүйл. Операторын эрх үүрэг
- 11-р зүйл. ЭЗЧБ дэх хязгаарлалт
- 12-р зүйл. ЭЗЧБ-ийн үйл ажиллагаа
- 13-р зүйл. ЭЗЧБ дэх татвар, гааль, болон валютын зохицуулалт
- 14-р зүйл. ЭЗЧБ-д улсаас хяналт тавих болон тусламжийн үйлчилгээ үзүүлэх
- 15-р зүйл. ЭЗЧБ-ийг татан буулгах
- 16-р зүйл. ЭЗЧБ-д маргААН-ийг шийдвэрлэх
- 17-р зүйл. Хуулийг хүчин төгөлдөр болгох

1.9. БНБеларусь улс

Беларусь улсад Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн тухай хууль¹⁰ 1998 онд батлагдсан. Уг хуулийн 3-р зүйлд ЭЗЧБ байгуулах зорилгыг БНБУ-ын нийгэм эдийн засгийн хөгжил, биеэ даасан удирдлага, нутаг дэвсгэрийн нэгжүүдэд нөлөөлөх, шинэ өндөр технологид суурилсан экспортод чиглэсэн импортыг орлох хөрөнгө оруулалтыг татах болон ЭЗЧБ байгуулахад тодорхойлсон бусад зорилгыг харгалзан үзэж байгуулна хэмээн тодорхойлсон байна. Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн тухай хууль нь бүтцийн хувьд 6 бүлэг, 26 зүйлтэй. Үүнд:

- 1-р бүлэг – Нийтлэг үндэслэл: Хуульд хэрэглэгдэх гол нэр томъёонууд болон тэдгээрийн тодорхойлолт, ЭЗЧБ-ийн хууль тогтоомж, ЭЗЧБ байгуулах зорилго, төрөл, хориотой үйл ажиллагаа.
- 2-р бүлэг – ЭЗЧБ дэх төрийн зохицуулалт болон хяналт: ЭЗЧБ байгуулах, үйл ажиллагаа явуулах, татан буулгах хүрээнд төрийн зохицуулалт хийж буй төрийн байгууллагууд, тэдгээрийн бүрэн эрх, ЭЗЧБ-ийн үйл ажиллагаа болон түүний үр ашгийн ерөнхий хяналт.
- 3-р бүлэг – ЭЗЧБ байгуулах, үйл ажиллагаа явуулах, татан буулгах, түүний хилийн заагийг өөрчлөх: ЭЗЧБ байгуулах, хилийн заагийг өөрчлөх, үйл ажиллагаа явуулах хугацааг сунгах, татан буулгах.
- 4-р бүлэг – ЭЗЧБ-ийн менежмент болон санхүүжилт: ЭЗЧБ-ийн захиргаа, түүний бүрэн эрх, Хяналтын зөвлөл, Хөгжлийн сангийн санхүүжилт.
- 5-р бүлэг – ЭЗЧБ-ийн оршин суугч: ЭЗЧБ-ийн оршин суугчаар бүртгүүлэх, ЭЗЧБ-ийн үйл ажиллагааны нөхцлийн гэрээн дэх тухайн бүсийн оршин суугчийн үйл ажиллагааны ерөнхий нөхцөл, Бүсийн оршин суугчаар бүртгүүлсэн хуулийн этгээдийг өөрчлөх, оршин суугчийн статусаа алдах, эсхүл хасуулах.
- 6-р бүлэг – ЭЗЧБ-ийн тусгай эрх зүйн зохицуулалт. ЭЗЧБ-ийн оршин суугчидын улсын баталгаа: ЭЗЧБ-ийн татвар, Гаалийн ЧБ, ЭЗЧБ дэх Газрын харилцааны зохицуулалт, хөдөлмөрийн болон холбогдох харилцааны зохицуулалт, Бүсийн оршин суугчдын улсын баталгаа.

1.10. БНКазахстан улс

Казахстан улсад анх 1990 онд Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн тухай хууль¹¹ батлагдаж, ЭЗЧБ-д хуульд заасан бүх төрлийн үйл ажиллагааг явуулахыг зөвшөөрсөн байжээ. ЭЗЧБ-ийн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулдаг аж ахуй эрхлэгчид буюу оролцогчдод гаалийн болон бусад албан татварын хөнгөлөлт үзүүлж байсан.

1991-1996 оны хооронд тус улсад 9 ЭЗЧБ байгуулагдсан. Томоохон нутаг дэвсгэрийг ЭЗЧБ гэж зарласан боловч судалгаа шинжилгээ хийгдээгүй, хууль эрх зүй, удирдлага, зохион байгуулалтын механизмыг нарийн тогтоогоогүй, санхүү, татвар зэрэг олон асуудлуудыг бие даан шийдэх хангалттай эрх мэдэл байгаагүй зэрэг асуудлуудаас болж тэдгээр ЭЗЧБ-үүдийн үйл ажиллагаа нь хүссэн үр дүндээ хүрч чадаагүй аж.

¹⁰ Закон Республики Беларусь 7 декабря 1998 г. № 213-З О свободных экономических зонах.

¹¹ Закон Казахской ССР от 30 ноября 1990 г. "О свободных экономических зонах в Казахской ССР".

ЭЗЧБ-ийг байгуулах гэсэн анхны оролдлого амжилтгүй болсноор амжилттай үйл ажиллагаа явуулж байсан эсэхээс үл хамааран бүх ЭЗЧБ-үүдийг 1996 онд татан буулгаж, 1996 онд шинэ Эдийн засгийн тусгай бүсийн тухай хуулийг¹² батлажээ. 2002 оноос шинэ үеийн ЭЗТБ-үүдийг байгуулж эхэлсэн ба одоо ажиллаж байгаа ЭЗТБ-үүд нь өөрийн зорилго, түүнд нийцсэн үйл ажиллагааны төслийг хэрэгжүүлж байна.

Эдийн засгийн тусгай бүсийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг 2007 онд баталсан хэдий ч одоо ЭЗТБ-тэй холбоотой харилцааг 2011 онд батлагдсан Эдийн засгийн тусгай бүсийн тухай хуулиар зохицуулж байна. Энэхүү хуулиар ЭЗЧБ-ийн удирдлага, үйл ажиллагааны системийг сайжруулахад илүүтээ чиглэсэн байна.

ЭЗТБ-ийн хөгжлийг удаашруулж байсан асуудлуудын нэг бол олон улсын зах зээлтэй хангалттай харилцааа байгаагүй явдал ба үүнээс болж томоохон ГХО-ыг татах боломжгүй хэмээн үзэж, энэ асуудал дээр түлхүү анхаарах болсон. Иймд ГХО-чдыг татах үүднээс зөвшөөрөл авах процессын “нэг цонх”-ны зарчмаар хуулиар тогтоосон нь төрийн үйлчилгээг боломжийн хэмжээнд хялбаршуулсан гэж үзэж байгаа аж.

Эдийн засгийн тусгай бүсийн тухай хууль нь БНКУ-ын нутаг дэвсгэр дээр ЭЗТБ үүсгэн байгуулах, зохион байгуулах, татан буулгахад олон нийттэй холбоотой харилцааг зохицуулна. Эдийн засгийн тусгай бүсийн тухай хууль нь бүтцийн хувьд 6 бүлэг, 26 зүйлтэй. Үүнд:

- 1-р бүлэг – Нийтлэг үндэслэл: Хуульд хэрэглэгдэх гол нэр томъёонуудын тодорхойлолт, ЭЗЧБ-ийн хууль тогтоомж, ЭЗТБ байгуулах зорилго.
- 2-р бүлэг – ЭЗТБ байгуулах, үйл ажиллагаа явуулах, татан буулгах хүрээнд дэх төрийн зохицуулалт: ЭЗТБ байгуулах, үйл ажиллагаа явуулах, татан буулгах хүрээнд төрийн зохицуулалт хийж буй төрийн байгууллагуудын эрх, үүрэг.
- 3-р бүлэг – ЭЗТБ байгуулах, үйл ажиллагаа явуулах, татан буулгах: ЭЗТБ байгуулах, үйл ажиллагаа явуулах нөхцөл, өргөдөл гаргачид тавигдах шаардлага, түүнийг хянаж үзэх, туслах үйл ажиллагаа явуулахыг хүсэгчид тавигдах шаардлага, бүрдүүлэх бичиг баримт, татан буулгах.
- 4-р бүлэг – ЭЗТБ-ийг захиргаа: ЭЗТБ-ийн захиргааны байгууллагыг байгуулах, түүний үйл ажиллагаа, удирдах компанийн удирдлагын бүрэлдэхүүнийг сонгох, түүний эрх, үүрэг, Үйл ажиллагааны хэрэгжилтийн гэрээний нөхцөлийн биелэлтийг хянах, Захиргааны үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх, татан бүлгах.
- 5-р бүлэг – ЭЗТБ-ийн үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт, нөхцөл: ЭЗТБ-ийн эрх зүйн тусгай зохицуулалт, татвар, гаалийн харилцаа, Гаалийн ЧБ-ээр өнгөрөх бараа, Гадаадаас ажиллах хүч оруулах, Бүсийн оролцогчдын эрх зүйн баталгаа.
- 6-р бүлэг – Шилжилтийн нөхцөл.

2. Чөлөөт бүсийн тухай тодорхойлолт

ЭЗЧБ-ийн ерөнхий шинж чанар нь эдийн засаг ба улс төрийн зорилтуудыг эдийн засаг хийгээд засаг захиргааны элдэв дарамтгүй "эрх чөлөө"-тэй, таатай нөхцөлд хэрэгжүүлэх арга хэрэгсэл болгох явдал юм. “Эрх чөлөө” гэдэг нь тухайн “бүс”-д санхүүгийн таатай нөхцөл, эдийн засгийн болон захиргааны онцгой эрх олгохыг хэлнэ. Тухайн бүсэд улсын татварын систем, бусад гадаад худалдааны хориг хязгаарлалтууд, зарим төрлийн улс төр эдийн засгийн бодлогууд үйлчилэхгүй гэсэн үг болно.

Эдийн засгийн онцгой таатай бодлого бүхий эдийн засгийн бүсүүд нь харилцан адилгүй өөр өөр хэмжээтэй байхаас гадна нэг улс орны нутаг дэвсгэр дотор ч байна, бас хэд хэдэн орны хилийн бүс нутгийг хамран орших нь ч бий. Ийм бүсийг гагц чөлөөт худалдааг эрхлэн явуулахад бус, бас тухайн улсын эдийн засгийг дэлхийн эдийн засгийн сөрөг муу үр нөлөөнөөс хамгаалан удирдах

¹² Закон РК от 26 января 1996 г. “О специальных экономических зонах в Республике Казахстан”.

зорилгоор хэрэглэдэг.

ЭЗЧБ бүрт тэргүүлэх сектор, салбар байдаг, тухайлбал, худалдаа ба усан тээвэр, тээвэр ба агуулах, зарим энгийн боловсруулах үйлдвэрлэл нь Чөлөөт усан боомт, Чөлөөт худалдааны бүс ба Гаалийн агуулахын тэргүүлэх сектор; үйлдвэр, шинэ болон өндөр технологийн үйлдвэр ба худалдаа нь Экспортын чиглэлийн ЧБ, Чөлөөт арилжааны бүс болон ШУ-д суурилсан аж үйлдвэрийн паркийн тэргүүлэх салбар; санхүү, даатгал, мөрийтэй тоглоом ба аялал жуулчлал бол Чөлөөт үйлчилгээний бүсийн тэргүүлэх сектор; харин Чөлөөт эдийн засгийн бүсийн тэргүүлэх секторууд нь дээрх бүгд байдаг байна.

Судалгаанд хамрагдсан орнуудын ЧБ-ийн тухай хуулиудад **ЧБ-ийг тодорхойлсон** байдлыг харьцуулан үзэхэд ЧБ гэдгийг ихэнх улс орнуудад үйл ажиллагааны тусгай дэглэмтэй, хөрөнгө оруулалт, үйлдвэрлэл, бизнесийн таатай орчныг бүрдүүлсэн, ЗГ-аас тогтоосон хил зааг бүхий бүс нутгийг хэлж байна.

Монгол улсын хувьд Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд ЧБ-ийг тодорхойлохдоо дээрх ерөнхий зарчмуудыг тусгасан байна. Харин 2002 оны Чөлөөт бүсийн тухай хуультай харьцуулахад хяналтын болон хөдөлмөр эрхлэлтийн тусгай дэглэмтэй байхаар нэмж зохицуулсан байна. **(Дэлгэрэнгүйг Хүснэгт 1-ээс үзнэ үү.)**

Хүснэгт 1. Чөлөөт бүсийн тухай тодорхойлолт

Монгол	Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл: Чөлөөт бүс – гаалийн болон бусад татварын хувьд гаалийн нутаг дэвсгэрийн гадна байгаад тооцогдох, шалган нэвтрүүлэх, гаалийн болон хорио цээрийн хяналт тавих, аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэх, хөдөлмөр эрхлэлтийг зохицуулах тусгай дэглэм бүхий Монгол улсын нутаг дэвсгэрийн хэсгийг ойлгож хэрэглэнэ. Чөлөөт бүсийн тухай хууль /2002 он/: Чөлөөт бүс – гаалийн болон бусад татварын хувьд гаалийн нутаг дэвсгэрийн гадна байгаад тооцогдох, хөрөнгө оруулалт, аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай дэглэм бүхий Монгол улсын нутаг дэвсгэрийн хэсгийг хэлнэ.
Орос	Эдийн засгийн онцгой бүс – ОХУ-ын ЗГ-аас тодорхойлсон, аж ахуйн тусгай дэглэм үйлчлэх ОХУ-ын газар нутгийн нэг хэсэг бөгөөд гаалийн чөлөөт бүсийн дэглэм үйлчилж болох газар нутаг юм.
Хятад	Тусгагдаагүй.
Турк	Тусгагдаагүй.
Серби	Чөлөөт бүс – БНСУ-ын нутаг дэвсгэрийн нэг хэсэг бөгөөд тусгайлан хашигдсан байх ба бүс доторх үйл ажиллагаа нь Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн дагуу явагдана.
Малайз	Чөлөөт бүс – чөлөөт боомтын худалдааг дэмжих ба аж үйлдвэрүүд экспортын бараа бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх үйл ажиллагаа бүхий Малайзын Сангийн сайдын шийдвэрээр тогтоосон татваргүй бүс нутгийг хэлнэ.
Солонгос	Эдийн засгийн чөлөөт бүс – ГХО-тай бизнес эрхлэгчдийн бизнесийн орчин болон гадаад иргэдийн амьдрах нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор хөгжүүлж буй Эдийн загсийн чөлөөт бүсийн төлөвлөлт болон менежментийн тухай тусгай хуульд заасны дагуу төлөвлөсөн, нэрлэсэн бүсийг хэлнэ.
Армен	Эдийн засгийн чөлөөт бүс – Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн тухай хуулийн дагуу БНАУ-ын ЗГ-аас тогтоосон, тус улсын гаалийн бүс нутгийн хүрээнээс гадна тооцогдох тусгай бүс нутаг байх ба үйл ажиллагаа нь уг хуулиар тогтоосон онцгой зохион байгуулалттай хэрэгжинэ. БНАУ-ын газар нутаг дээр ЭЗЧБ-ийг үйл ажиллагааны бүх төрөл хэлбэрээр байгуулж болно.
Беларусь	Эдийн засгийн чөлөөт бүс – тогтоосон хил хязгаартай, дотроо тухайн ЭЗЧБ-ийн оршин суугчидад хамаарах тусгай хуулийн зохицуулалттай мөн хөрөнгө оруулалтын болон хувиараа бизнес эрхлэх үйл ажиллагаа явуулахад үр ашигтай БНБУ-ын нутаг дэвсгэрийн нэг хэсэг юм.
Казахстан	Эдийн засгийн тусгай бүс – тэргүүлэх чиглэлийн үйл ажиллагаа явуулахаар тодорхой хилийн хязгаарт эрх зүйн тусгайлсан зохицуулалт бүхий БНКУ-ын нутаг дэвсгэрийн хэсгийг хэлнэ.

3. Чөлөөт бүсийг байгуулах, татан буулгах

Судалгаанаас үзэхэд **ЧБ-ийг байгуулах саналыг** ихэнх улс орнуудад орон нутгийн өөрөө удирдах байгууллага нь Засгийн газар болон холбогдох Эрх бүхий газарт гаргаж байгаа бол зарим улс оронд тухайлбал, Монгол, Малайз, Казахстанд Засгийн газар нь УИХ-д хүсэлт гаргадаг, харин Казахстан, Турк улсуудад төрийн байгууллагаас гадна хуулийн этгээд ЧБ байгуулах тухай хүсэлтийг гаргах эрхтэй байдаг байна. Үүнээс харахад ихэнх улс орнуудад ЧБ байгуулах хүсэлтийг төрийн байгууллага гаргаж байна.

Ингэхдээ бусад улс орнуудад ЧБ байгуулах төлөвлөлт, төлөвлөгөөг юун түрүүнд харгалзан үзэж зөвшөөрөл олгож байна. Тухайлбал, Солонгос улсын Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн төлөвлөлт болон менежментийн тухай тусгай хуульд ЭЗЧБ байгуулах төлөвлөлт, төлөвлөгөөний талаар нарийн зохицуулсан байна. ЭЗЧБ-ийг хөгжүүлэх төлөвлөгөөнд дараах зүйлсийг тусгасан байна.

(6.1). Үүнд:

1. ЭЗЧБ-ийн нэр, байршил, нутаг дэвсгэрийн хэмжээ;
2. ЭЗЧБ-ээр төлөвлөгдсөн байх;
3. ЭЗЧБ-д хэрэгжүүлж буй хөгжлийн төслийн оператор;
4. хөгжлийн төслийг хэрэгжүүлэх үе шат;
5. санхүүгийн нөөцийг бэхжүүлэх арга зам;
6. газар ашиглалт болон үндсэн дэд бүтцийн хөтөлбөр;
7. хүн амын байр сууц, оршин суух газрыг барьж байгуулах хөтөлбөр;
8. замын хөдөлгөөний зохицуулалтын хөтөлбөр;
9. аж үйлдвэр хөгжүүлэх хөтөлбөр;
10. эрүүл мэнд, эмнэлгийн үйлчилгээ, боловсрол, нийгмийн хангамжийн газар байгуулах хөтөлбөр;
11. байгаль орчин хамгаалах хөтөлбөр;
12. ГХО-ыг татах, гадаад иргэд оршин суух орчинг бүрдүүлэх хөтөлбөр;
13. бусад зүйлс.

Эрх бүхий байгууллага нь ЭЗЧБ-ийн төлөвлөлтийн талаар эцсийн шийдвэрийг гаргах ба дараах зүйлсийг судалж үзнэ (5.1):

1. ГХО-ыг татах, гадаад иргэдийг суурьшуулах боломж;
2. орон нутгийн эдийн засаг болон бүс нутгийн тогтвортой хөгжилд үзүүлэх нөлөөлөл;
3. шаардлагатай газрыг хамгаалах боломж, хөгжлийн үнэ цэнэ;
4. хотын замын сүлжээ, мэдээлэл, харилцаа холбооны сүлжээ, ус, цахилгааны хангамж зэрэг дэд бүтэц;
5. байгаль орчинд ээлтэй, тогтвортой хөгжлийг хангах боломж;
6. орон нутгийн захиргааг дэмжих тогтолцоо, нарийвчилсан төлөвлөгөө;
7. бусад зүйлс гэх мэт.

ОХУ-д ЭЗОБ-ийг байгуулахдаа байрлал, алслагдмал байдал, цаг уурын эрс тэс нөхцөл зэрэг хүндрэлүүд нь барилгын ажлыг удаашруулах, зардлыг нэмэгдүүлэх зэрэг нөлөөллийг тооцолгүйгээр төлөвлөлт хийдэг нь бодит байдалд нийцдэггүй, төлөвлөгөө, тооцоонд хийдэл гарахад нөлөөлдөг. Мөн ЭЗОБ-ийг хөгжүүлэхэд томоохон саад учруулсан өөр нэгэн хүчин зүйл бол авилгын асуудал гэж мэргэжилтнүүд онцолсон байна.

Шанхай хотын ЗГ нь “Хятадын (Шанхай) ХЧБ-д ГХО-тад тавих захиргааны онцгой шаардлага бүхий “Хасалтын жагсаалт”¹³-ыг баталсан ба үүнд үйлдвэрлэл, тээвэр, мэдээллийн технологи,

¹³ Negative List, Special Administrative Measures on the entry of Foreign Investment into China (Shanghai) Free Trade Zone, 2013.09.30.

санхүү, үл хөдлөх хөрөнгө, бизнесийн үйлчилгээ, үзвэр үйлчилгээ зэрэг үндэсний эдийн засгийн 18 салбарыг багтаажээ. Эдгээр салбарт хамаарах үйл ажиллагааг ЧБ-д эрхлэхийг хязгаарласан журам гаргасан нь бүсээс гадуурх дотоодын үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчдийг хамгаалсан байна.

Харин Монгол Улсын ЧБ-ийн хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн 5.1-д ЧБ-ийг байгуулахад баримтлах угтвар нөхцлүүдийг оруулсан ч төдий л тодорхой бус асуудлууд нэлээд байна.

Хүсэлтийг хүлээн авч **ЧБ байгуулах тухай шийдвэрийг** судалгаанд хамрагдсан орнуудын дийлэнх нь буюу Орос, Хятад, Турк, Серб, Армэн, Беларусь (Ерөнхийлөгчийн БН засаглалтай улс), Казахстан (Ерөнхийлөгчийн БН засаглалтай улс) зэрэг улсуудад ЗГ-ын тэргүүн гаргаж байна. Солонгос улсад Худалдаа, аж үйлдвэр, эрчим хүчний сайд шийдвэрлэдэг бол Малайз улсад Сангийн болон Олон улсын худалдаа, аж үйлдвэрийн сайд нар хэлэлцэн шийдвэрийг гаргадаг байна. Харин Монгол Улсын хувьд одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа хуульд ЧБ-ийг байгуулах тухай саналыг ЗГ өргөн мэдүүлснээр УИХ шийдвэрлэхээр тогтоосон ба шинэчилсэн хуулийн төсөлд ч энэ хувилбараараа боловсруулагдсан байна.

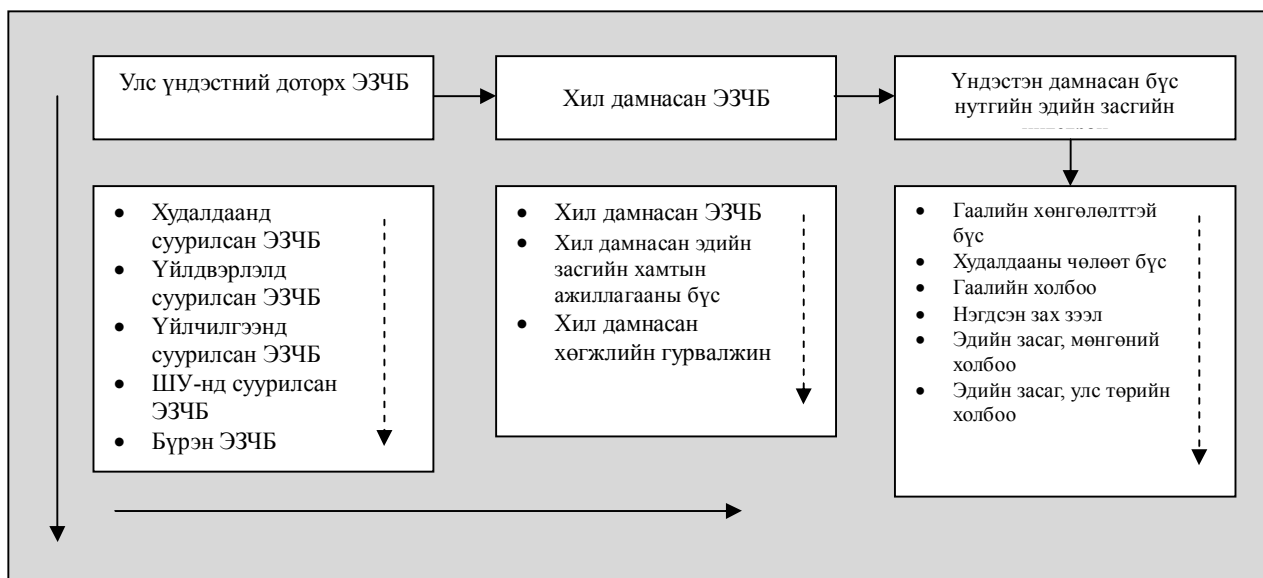
ЧБ-ийг байгуулах хугацааг хуулинд тусгасан байдлыг авч үзвэл судалгаанд хамрагдсан нийт 10 орноос 2 нь буюу Орос, Казахстан улсууд тодорхой хугацааг хуульчилсан бол Армэн улс ЧБ-ийг байгуулах тодорхой хугацааг заагаагүй боловч ЗГ нь ЭЗЧБ-ийг байгуулах тухай шийдвэр гаргахдаа үйл ажиллагааны хугацааг тогтоодог, Беларусь улс ЭЗЧБ-ийг байгуулах тухай хүсэлт гаргахдаа хугацаагаа өөрсдөө тодорхойлж батлуулдаг, харин үлдсэн 6 улсын (Монгол, Солонгос, Турк, Хятад, Серб, Малайз) хуулинд ЧБ-ийг байгуулах хугацааны талаар ямар нэгэн зохицуулалт тусгагдаагүй байна.

ЧБ-ийг байгуулах үйл ажиллагааны төрөл, хэлбэрийг дийлэнх улс орнуудад хуульчилсан байх хэдий ч хэлбэрийн хувьд ямар байх талаар хуульчилсан зүйл нийтлэг байхгүй байна. Судалгаанд хамрагдсан орнуудын хууль эрх зүйн зохицуулалтаас харахад үйл ажиллагааны төрлийн хувьд худалдаа, үйлчилгээ, үйлдвэрлэлийн ЧБ байгуулах нь нийтлэг байгаа бол Армэнд ЭЗЧБ-ийг **үйл ажиллагааны бүх төрөл хэлбэрээр** байгуулж болно гэж хуульчилжээ. (Хүснэгт 2)

Монголд **ЧБ-ийн байршлыг** ЗГ-аас тогтоосон хил зааг бүхий газар нутаг байгуулахаар тусгасан бол Сербийн ЧБ-ийн хуулиар Бүс нь хашигдсан, орох гарах хаалган дээрээ болон голын эрэг дагуу “Чөлөөт бүс” гэсэн таних тэмдэгтэй байна. Хэрэв бүс хэд хэдэн хэсгээс бүрдэж байвал бүс, эсхүл түүний хэсэг нь тусгаарлах хашаатай, таних тэмдэгтэй, бараа бүтээгдэхүүн болон иргэдийн орох гарах тусгай хаалгыг байрлуулах зэргээр зохицуулах ба хашлага, орох гарах хаалга нь чөлөөтэй, аюулгүй байдал хангасан гэрэлтүүлэгтэй байна гэхчилэн заажээ.

ЭЗЧБ-ийн түүхээс үзэхэд ЧБ нь **хөгжлийн үе шат, байршил, дэглэм, үйл ажиллагааны төрлөөр болон зорилгоос** шалтгаалан өөр өөр хэлбэрүүдтэй байна. Зураг 1-д ЭЗЧБ-үүдийн ерөнхий төрлүүдийг үзүүлсэн байна.

Зураг 1. ЭЗЧБ-үүдийн ерөнхий хэлбэр, хувьсал

ЭЗЧБ-үүдийг байршил болон үйл ажиллагааны төрөл, хэлбэрээр нь ангилсан байгаагаас үзвэл байршлын **хэлбэрээр** нь *улс доторх, хил дамнасан, үндэстэн дамнасан* гэж ерөнхийд нь хуваах бөгөөд *эрэг орчмын, нутгийн гүн дэх, боомт, хотын, тусгаарлагдсан* зэргээр төрөлжүүлдэг байна. Харин үйл ажиллагааны **төрлөөр** нь *худалдаа, үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, аялал жуулчлал, санхүүгийн, шинжлэх ухааны, бүрэн* гэж ангилдаг байна.

ЧБ-ийг **татан буулгах** харилцааг хуульчилсан байдлыг харьцуулахад гадаадын орнуудын ЧБ-ийн тухай хуульд хугацаа дууссан тохиолдолд хугацаа сунгах шийдвэр гараагүй бол, мөн хугацаанаас нь өмнө татан буулгах зэрэг нийтлэг зохицуулалт байна. Хугацаанаас өмнө татан буулгахдаа янз бүрийн шалтгааны улмаас татан буулгах ба ихэнхдээ үйл ажиллагааны зөвшөөрөл авснаас хойш тодорхой хугацаанд үйл ажиллагаа явуулаагүй бол, улс орны үндэсний аюулгүй байдалд шаардлага гарсан тохиолдолд, мөн бүсийн зорилго хэрэгжээгүйд тооцогдох ноцтой түвшинд хүрсэн зэрэг тохиолдлуудад Засгийн газрын болон Ерөнхийлөгчийн зарлигаар Засгийн газрын болон Ерөнхийлөгчийн зарлигаар шийдвэрлэж байна.

Монгол улсын ЧБ-ийн хууль болон ЧБ-ийн хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд ЧБ-ийг татан буулгах асуудлыг Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр УИХ шийдвэрлэнэ гэснээс өөр ямар нэгэн зохицуулалт байхгүй байна. Өөрөөр хэлбэл ямар тохиолдолд дээрх шийдвэрийг гаргах нь тодорхойгүй байна.

(Дэлгэрэнгүйг Хүснэгт 2-өөс үзнэ үү.)

Хүснэгт 2. Чөлөөт бүс байгуулах, татан буулгах

	ЧБ байгуулах хүсэлт гаргах эрх бүхий субъект	ЧБ байгуулахад тавигдах шаардлага	Хүсэлтийг хүлээн авч, шийдвэрлэх эрх бүхий байгууллага / Хугацаа	ЧБ-ийн үйл ажиллагааны төрөл, хэлбэр	Татан буулгах
Монгол Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн төсөл	Засгийн газар өргөн мэдүүлнэ. (6.1)	ЧБ-ийг байгуулахад төрөөс дараах нөхцөлүүдийг баримтална (5.1): 1. ЧБ байрлах бүс нутагт авто зам, төмөр зам, онгоцны буудал зэрэг шаардлагатай дэд бүтэцтэй байх буюу эдгээр дэд бүтцийн ажлуудыг хийх боломжтой байх; 2. ЧБ-д ашиглах усны нөөц, цахилгаан хангамжтай байх; 3. хот байгуулалтын норм, дүрэм, стандарт, орон зайн нөхцөлүүдийг хангасан байх; 4. ЧБ байгуулах эрх зүйн үндсийг бүрдүүлж, хөрөнгө оруулагчид, ААН, байгууллагууд итгэл үнэмшилтэй ажиллах таатай орчин нөхцөл бий болгох; 5. байгаль орчинд ээлтэй байх; 6. бүс нутгийн тогтвортой хөгжил, орон нутгийн эдийн засгийг дэмжих, ажилгүйдлийг бууруулах, мэргэжлийн ажилчдыг бэлтгэх нарийвчилсан төлөвлөгөөтэй байх.	УИХ шийдвэрлэнэ. (6.1) Хугацаа: Тодорхой хугацаа заагаагүй.	Хил дамнасан чөлөөт бүс (3.1.12) 18-р зүйл. ЧБ-д эрхлэх үйл ажиллагааны төрөл ЧБ-д Монгол улсын үндэсний аюулгүй байдалд үл харшлах, олон улсын гэрээний тулгуур зарчим, шаардлагад нийцсэн үйлдвэрлэл, аялал жуулчлал үйлчилгээ, худалдаа, олон улсын банк санхүү, төлбөрт таавар, бооцоот тоглоом, нийгэм, зах зээл, дэд бүтэц зэрэг бүх төрлийн үйл ажиллагаа явуулж болно.	Монгол Улсад ЧБ байгуулах, түүний байршил, ЧБ-д олгох газар нутгийн хэмжээ, хилийн цэсийг тогтоох, өөрчлөх, татан буулгах асуудлыг ЗГ-ын өргөн мэдүүлснээр УИХ шийдвэрлэнэ. (6.1)
Монгол Чөлөөт бүсийн тухай хууль, 2002 он	Засгийн газар өргөн мэдүүлнэ. (5.1)	Тусгагдаагүй.	УИХ шийдвэрлэнэ. (5.1) Хугацаа: Тодорхой хугацаа заагаагүй.	• Худалдааны • үйлдвэрлэлийн • ХАА-н • аялал жуулчлал-үйлчилгээний • эдийн засгийн	Монгол улсад ЧБ байгуулах, түүний байршил, ЧБ-д олгох газар нутгийн хэмжээ, хилийн цэсийг тогтоох, өөрчлөх, татан буулгах асуудлыг ЗГ-ын өргөн мэдүүлснээр УИХ шийдвэрлэнэ. (5.1)
Орос	ОХУ-ын субъектүүдийн гүйцэтгэх засаглалын эрх бүхий байгууллага нь ЭЗОБ-ийг	Аялал жуулчлалын бүсээс бусад бүсэд орон сууц байрлуулахыг хориглоно. Түүнчлэн, ЭЗОБ-д рашаан ус болон байгалийн эмчилгээний нөөцөөс бусад ашигт малтмалын олборлолт явуулахыг хориглоно.	Саналаа ОХУ-ын ЗГ-ын эрх бүхий байгууллагад хүргүүлж, ЭЗОБ-ийг ОХУ-ын ЗГ-ын шийдвэрээр байгуулна. ЗГ шийдвэрлэхдээ бүсийн явуулах үйл ажиллагааны	• үйлдвэрлэлийн • техникийн • аялал жуулчлалын • боомтын	ЭЗОБ-ийг хугацаанаас нь өмнө татан буулгах нөхцөл: хүн амын эрүүл мэнд, амь насыг хамгаалах, байгаль орчин болон соёлын өвийг хамгаалах болон улс орны

	байгуулах тухай саналаа гаргана.		төлөвлөгөө, түүнийг санхүүжүүлэх журам болон хуульд заасан бусад асуудлуудыг хамтад нь тогтооно. Хугацаа: ЭЗОБ-ийг 49 жилийн хугацаатай байгуулна, хугацааг сунгахгүй.		аюулгүй байдал, батлан хамгаалах шаардлага гарсан бол. ЭЗОБ байгуулснаас хойш гурван жилийн дотор үйл ажиллагаа явагдаагүй, эсхүл үйл ажиллагааны гэрээ цуцлагдсан, эсхүл гурван жил дараалан ЭЗОБ-д дэд бүтэц баригдаагүй бол. Татан буулгах асуудлыг ОХУ-ын ЗГ шийдвэрлэнэ.
Хятад	Орон нутгийн засаг захиргаанаас Хятадын Үндэсний ардын хуралд хүсэлт гаргана.	Мэдээлэл олдоогүй.	ЧБ байгуулах шийдвэрийг Хятадын Үндэсний ардын хурлаас тогтоолоор гаргана. БНХАУ нь анх 1980 онд батлагдсан Гуандун мужийн ЭЗОБ-ийн тухай тогтоолоор Гуандун дахь Шинжан, Чжухай, Шаньюу гэсэн 3 хотод ЭЗОБ байгуулсан. Хугацаа: Мэдээлэл олдоогүй.	- аж ахуй, ХАА, мал аж ахуй, загасны аж ахуй, - аялал жуулчлал, - барилга, өндөр технологи бүхий аж үйлдвэрлэл	ЭЗОБ-д үйл ажиллагаа явуулж буй ААН төлөвлөсөн хугацаанаасаа өмнө үйл ажиллагаагаа зогсоохыг хүсвэл ЭЗОБ-ын удирдлага хариуцсан Гуандун мужийн хороонд татан буулгах болсон шалтгаанаа мэдүүлж, өр төлбөр, тооцоогоо барагдуулна. (Журам 11-р зүйл)
Турк	Хувь хүн болон хуулийн этгээд аль аль ЧБ байгуулах хүсэлтийг СнЗ-д гаргах эрхтэй.	ХЧБ-д Төлөвлөлтийн дээд зөвлөлөөс зөвшөөрсөн үйлдвэрлэлийн, худалдаа болон үйлчилгээний бүхий л үйл ажиллагаа явуулж болно.	СнЗ нь хэлэлцэж шийдвэрлэнэ. Хугацаа: Мэдээлэл олдоогүй.	- үйлдвэрлэл - худалдаа - үйлчилгээ	Тусгагдаагүй.
Серби	Нутгийн өөрөө удирдах байгууллага нь бүсийг үүсгэн байгуулах ба ингэснээр мөн Бүсийн менежментийн компанийн үүсгэн байгуулагч байна. (2.2)	Өргөдлийн шаардлага (5): 1. бүсийг үүсгэн байгуулагч нь зөвхөн нэг бүсийн менежментийн компанийн үүсгэн байгуулагч байна; 2. эдийн засгийн операторуудын бүртгэлд орно; 3. бүсийг үүсгэн байгуулагч нь эдийн засаг, эд хөрөнгө, хууль бус худалдаа, болон албан үүргийнхээ эсрэг гэмт хэрэг үйлдэн шийтгэгдээгүй байх; 4. бүсийн менежментийн компанийн хариуцлагатай этгээд нь өмнөх 3 жилд удирдах зөвлөл, хяналтын зөвлөлийн гишүүн байгаагүй, үйл ажиллагаа нь татан буусан эсвэл	Сангийн ямаар дамжуулан ЗГ-т өргөдлөө ирүүлнэ. (4) Хугацаа: Тодорхой хугацаа заагаагүй.	Тусгагдаагүй.	Бүсийн орон зайг тогтоох шийдвэр гарснаас хойш 2 жилийн дотор бүсийн үйл ажиллагаа эхлүүлэхгүй бол хүчингүй болно. Бүсийн орон зайн зөвшөөрөлийг ЗГ-ын актаар хүчингүй болно.

		дампуурсан хуулийн этгээдтэй хамааралгүй байх;			
Малайз	Засгийн газар	Мэдээлэл олдоогүй.	ЧБ байгуулах асуудлыг Сангийн яам, Олон улсын худалдаа, аж үйлдвэрийн яам хэлэлцэн шийдвэрлэнэ. Хугацаа: Мэдээлэл олдоогүй.	• чөлөөт худалдаа арилжааны бүс • чөлөөт аж үйлдвэрийн бүс	Мэдээлэл олдоогүй.
Солонгос	Тусгай хот/хотын ЗД нь ЭЗЧБ төлөвлөх талаар хүсэлт гаргана. Хэрэв тухайн төлөвлөсөн бүс нь 2, түүнээс дээш тооны тусгай хот, хот, мужийг хамарч байгаа тохиолдолд холбогдох ЗЛ нар хамтран тухайн ЭЗЧБ-ийг төлөвлөх талаар хүсэлт гаргана.	ЗД нь ЭЗЧБ-ийн хөгжлийн төлөвлөгөөг гаргана. ЭЗЧБ-ийн хөгжлийн төлөвлөгөөнд заасан нутаг дэвсгэрт бусад ямар нэгэн Хуулийн дагуу хөгжлийн ажил хийх зөвшөөрөл авахыг хүссэн этгээд Худалдаа, аж үйлдвэр, эрчим хүчний сайдтай зөвшилцөнө. Энэ тохиолдолд Ерөнхийлөгчийн Зарлигт заасны дагуу Сайд эрх бүхий ЗД-ай энэ талаар зөвшилцөнө.	Худалдаа, аж үйлдвэр, эрчим хүч (ХАҮЭХ)-ний сайдад хүсэлт гаргана. Сайд ЭЗЧБ-ийн хөгжлийн төлөвлөгөөний талаар эцсийн шийдвэрийг гаргана. Хугацаа: Тодорхой хугацаа заагаагүй.	Тусгагдаагүй.	Тусгагдаагүй.
Армен	Тусгагдаагүй	ЭЗЧБ нь дараах шаардлагуудыг хангаж байх ёстой (6.1): 1. тээврийн хэрэгсэлийн орох, гарах гарц, зогсоол болон ачаа тээвэрлэх, тэр дундаа төмөр замын ачаа тээвэрлэх зориулалтын зогсоолыг байгуулсан байх; 2. хилийн шугамыг ЗГ-аас тогтоосон техникийн шаардлагад нийцүүлэн хилийг тогтоох; 3. гаалийн үйл ажиллагаа хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай нөхцөлөөр хангах; 4. ЭЗЧБ-ийн дотор бараа бүтээгдэхүүнийг чөлөөтэй шилжүүлэх нөхцлөөр хангах; 5. аюулгүй байдлын систем, эмнэлгийн анхны тусламж болон галын аюулгүйн системээр хангагдсан байх; 6. байнгын цэвэр ус болон бохир ус	ЭЗЧБ-ийг ЗГ-ын шийдвэрээр байгуулна. (5.1) Хугацаа: ЗГ-ын шийдвэрээр хугацааг тогтооно. (5.2.5)	ЭЗЧБ-ийг үйл ажиллагааны бүх төрөл хэлбэрээр байгуулж болно. (3.1)	ЭЗЧБ-ийг дараах байдлаар татан буулгана (15.1): 1. ЗГ хугацааг нь сунгах шийдвэр гаргаагүй тохиолдолд тогтоосон хугацаа дуусгавар болоход; 2. ЗГ-ын шийдвэрээр - татан буулгах болсноос болж Байгуулагч болон Операторын гаргасан хохирлыг урьдчилан нөхөн төлүүлэх ба урьдчилан татан буулгах процесс нь тухайн шийдвэр гарсны дараа нэг жилээс илүүгүй хугацаанд хэрэгжиж эхлэхгүй.

		ариутгах татуурга, эрчим хүч, хийн түлш, хог хаягдал зайлуулагч, хамгийн багадаа харилцах утас болон интернет зэрэг харилцаа холбооны хэрэгсэлтэй байх; 7. ариун цэврийн болон эрүүл ахуйн стандартыг мөрдөх; 8. хорио цээрийн хэсэгтэй байх; 9. бараа бүтээгдэхүүн хадгалах ложистик хэрэгсэл, түүнчлэн харилцаа холбоо, ачаа ачих буулгах, тээвэрлэх болон агуулах хэрэгслээр хангагдсан байх;			
Беларусь	СнЗ, тухайн бүс нутгийн /Минск хот/ гүйцэтгэх хороо нь ЭЗЧБ байгуулах санаачлага гаргаж болно. (11)	ЭЗЧБ байгуулах асуудлын талаар хүргүүлсэн баримт бичигт дараах зүйлс багтана (11): - ЭЗЧБ байгуулах Ерөнхийлөгчийн зарлигийн төсөл, зарлигийн төсөлд ЭЗЧБ-ийн нэр, байгуулагдах хугацаа, ЭЗЧБ байгуулах зорилго болон түүний төрөл, тусгай эрх зүйн зохицуулалтын нарийвчилсан төсөөлөл, ЭЗЧБ-ийн нийт орон зай болон хилийн заагийн тодорхойлолт, ЭЗЧБ байгуулах болон түүний хөгжлийг хангах арга хэмжээ зэргийг тодорхойлно; - ЭЗЧБ-ийн зохицуулалтын төсөл; - ЭЗЧБ-ийн захиргааны хуулийн төсөл; - тодорхой арга хэмжээ, ЭЗЧБ-ийг хөгжүүлэх ажлын санхүүгийн эх үүсвэрийн хариуцлагатай этгээд, байгууллагыг тодорхойлсон ЭЗЧБ хөгжлийн хөтөлбөрийн төсөл; - ЭЗЧБ-ийн хилийн заагийг урьдчилсан байдлаар тодорхойлсон кадастрын зураг төслийн хуулбар; - урьдчилсан байдлаар тодорхойлсон ЭЗЧБ-ийн хил доторх газрын зохион байгуулалт, эзэмшигчид, өмчлөгчид, хэрэглэгчид болон түрээслэгчидийн жагсаалт; - урьдчилсан байдлаар тодорхойлсон ЭЗЧБ-ийн хил доторх нутаг дэвсгэрт ажиллаж буй хуулийн этгээд,	Тухайн бүс нутгийн /Минск хот/ гүйцэтгэх хороо ЭЗЧБ байгуулах саналаа хуульд заасан бичиг баримтыг СнЗ-д хүргүүлж, Ерөнхийлөгчийн шийдвэрээр ЭЗЧБ-ийг байгуулна. (11) Хугацаа: ЭЗЧБ байгуулах асуудлын талаар хүргүүлсэн баримт бичигт ЭЗЧБ байгуулах Ерөнхийлөгчийн зарлигийн төсөлд ЭЗЧБ-ийн байгуулагдах хугацааг тодорхойлно. СнЗ, тухайн бүс нутгийн /Минск хот/ гүйцэтгэх хороо, ЭЗЧБ-ийн захиргаа нь ЭЗЧБ-ийн үйл ажиллагаа явуулах хугацааг сунгах санаачлага гаргаж болох ба хуульд заасан холбогдох баримт бичгийг СнЗ-д хүргүүлнэ. ЭЗЧБ-ийн үйл ажиллагаа явуулах хугацааг БНБУ-ын Ерөнхийлөгчийн шийдвэрээр сунгана. (11)	ЭЗЧБ-ийн үйл ажиллагааны төрлүүдийг ямар ЭЗЧБ байгуулах гэж байгаа, тухайн бүсэд явуулах үйл ажиллагааны мөн чанарыг харгалзан үзэн тодорхойлно. Түүнчлэн эдийн засгийн цогцолбор ЧБ-ийн үйл ажиллагааг явуулах болон зорилгыг хэрэгжүүлэхдээ ЭЗЧБ-ийн янз бүрийн чиг үүргийн төрлүүдтэй тус тус нийцүүлнэ. (4)	ЭЗЧБ-ийг дараах 2 тохиолдолд татан буулгана. 1. ЭЗЧБ-ийг Ерөнхийлөгчийн шийдвэрээр хугацааг нь сунгаагүй л бол анх байгуулахад заасан хугацаа дууссанаар татан буулгана. 2. тухайн хугацаа дуусахаас өмнө ЭЗЧБ-ийг зөвхөн дараах тохиолдолд Ерөнхийлөгчийн шийдвэрээр татан буулгана. Үүнд: Хүний амь болон эрүүл мэнд, байгаль орчин, соёлын үнэт зүйлсийг хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдал болон улсын батлан хамгаалах хүчийг хангах шаардлагын улмаас, ЭЗЧБ-ийн оршин суугчийн статусаа алдсанаас болж тухайн бүс нэг ч оршин суугчгүй болсон, бүсийн хамгийн сүүлчийн оршин суугч статусаа алдсан өдрөөс эхлэн нэг жилийн дотор нэг ч

		хувиараа бизнес эрхлэгч нарын жагсаалт; ЭЗЧБ байгуулах шаардлага болон хэтийн төлөв, түүний төрөл, тухайн нутаг дэвсгэрийн нийгэм эдийн засаг болон экологийн нөхцөл байдлын судалгаа, боловсон хүчин, ажиллах хүчний нөөц бололцоо, харилцаа холбооны хангамжид үндэслэсэн ТЭЗҮ, түүнчлэн ЭЗЧБ-ийн тусгай эрх зүйн зохицуулалтын ТЭЗҮ.			хуулийн этгээд болон хувиараа бизнес эрхлэгч оршин суугчаар бүртгүүлээгүй, ЭЗЧБ байгуулах Ерөнхийлөгчийн зарлигт тодорхойлсон бүс бүс байгуулах зорилгыг бусад шалтгааны улмаас биелүүлэх боломжгүй болсон.
Казахстан	Гүйцэтгэх засаглалын төв болон орон нутгийн байгууллага, хуулийн этгээд, эсхүл хэд хэдэн хуулийн этгээд хамтран ЭЗТБ-ийг байгуулах хүсэлтээ гаргана. (7.1)	Хүсэлт гаргахдаа байгуулах зорилго, байршил, тэргүүлэх чиглэлийн үйл ажиллагаа, хүчин чадал, тухайн бүс байрлаж байгаа бүс нутгийн эдийн засгийн нөхцөл байдал, ЭЗТБ байгуулснаар эдийн засагт хэрхэн нөлөөлөх зэргийг боловсруулж өгнө. (7.2)	Уг хүсэлтийг экспертын баг хянаж үзээд дүгнэлтээ гаргана. Экспертын алба нь ЭЗТБ-ийн үйл ажиллагаатай холбоотой асуудлыг хэлэлцэх зорилгоор БНКУ-ын Ерөнхий сайдын байгуулсан байгууллага дундын зөвлөх байгууллага юм. ЭЗТБ байгуулах тухай шийдвэрийг ЗГ-ын санал болгосноор Ерөнхийлөгч шийдвэрлэнэ. Ингэхдээ Ерөнхийлөгч нь тус бүсийн журам, үйл ажиллагааны зорилго, зорилго хэрэгжээгүйд тооцох ноцтой түвшин, тэдгээрийн шалгуурыг тогтооно. Хугацаа: 25 хүртэлх жилийн хугацаатай байгуулна. (8.1)	Тусгагдаагүй.	ЭЗТБ-ийг дараах 2 тохиолдолд татан буулгана. - Ерөнхийлөгчийн ЭЗТБ байгуулах тухай шийдвэрт заасан хугацаа дуусгавар болсон бол татан буулгана. - Ерөнхийлөгчийн тогтоосон тухайн бүсийн зорилго хэрэгжээгүйд тооцох ноцтой түвшинд хүрсэн гэж үзвэл Ерөнхийлөгчийн шийдвэрээр хугацаанаас нь өмнө татан буулгана.

4. Чөлөөт бүс дэх тусгай дэглэм

ЧБ-ийн тухай хуулийн төсөлд ЧБ-ийн үйл ажиллагааны тусгай дэглэмийг бие даасан бүлэг болгон боловсруулсан байна. Төслийн хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолтын дагуу **“ЧБ дэх үйл ажиллагааны тусгай дэглэм”**-д *хөрөнгө оруулалтыг татах, шинэ технологийг нэвтрүүлэх, экспортыг дэмжих, аялал жуулчлал, үйлчилгээг хөгжүүлэх зорилгоор ЧБ-д үйл ажиллагаа эрхэлж буй ААН, иргэнийг гаалийн болон бусад татвараас хөнгөлж чөлөөлөх болон шалган нэвтрүүлэх, бүртгэх, гаалийн хяналт тавих, ЧБ-д зорчих, оршин суух, хөдөлмөр эрхлэх хөнгөвчилсөн нөхцөлийн талаар энэ хуульд заасан тусгай зохицуулалт*” гэсэн утгаар ойлгож хэрэглэнэ (3.1.2) гэж заажээ.

Цаашлаад *“ЧБ-д гаалийн, визийн, Монгол улсын болон гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн зорчих, оршин суух, ААН-ийн бүртгэлийн, валют зохицуулалтын, мэргэжлийн хяналтын, хөдөлмөр эрхлэлтийн, татварын болон бусад дэглэмүүд үйлчилнэ”* хэмээн тусгай дэглэмээр зохицуулахаар боловсруулсан байна. (9.1)

Хуулийн төсөлд ЧБ-ийн үйл ажиллагааны дараах тусгай дэглэмүүдийг тусгасан ба эдгээр зохицуулалтыг Хүснэгт 3, 4-т дэлгэрэнгүй оруулсан. Үүнд:

- гаалийн тусгай дэглэм,
- визийн тусгай дэглэм,
- ААН-ийн бүртгэлийн зохицуулалт,
- төлбөр тооцоог гүйцэтгэх зохицуулалт,
- мэргэжлийн хяналтын зохицуулалт,
- хөдөлмөрийн эрхлэлтийн дэглэм,
- татварын дэглэм.

Монгол улсын хууль болон хуулийн төслийн ЧБ-ийн талаарх тодорхойлолтыг эргэн харвал *“ЧБ нь гаалийн хувьд гаалийн нутаг дэвсгэрийн гадна байгаад тооцогдох”* хэмээн тодорхойлсон ба Армен улсын хуулинд мөн *“ЭЗЧБ нь тус улсын гаалийн бүс нутгийн хүрээнээс гадна тооцогдох тусгай бүс нутаг байх”*-ыг заасан байна.

Судалгаанд хамрагдсан орнуудын ЧБ-ийн хуулиудыг үзэхэд ЧБ дэх **гаалийн дэглэмийг** ОХУ-ын Эдийн засгийн онцгой бүсийн тухай хуулийн “ЭЗОБ-ийн Гаалийн ЧБ-д гаалийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх тухай” 8-р бүлэгт гаалийн үйл ажиллагаа, гаалиар бараа дамжин өнгөрөх үйл ажиллагаа, барааны тайлан, тооцоо, гаалийн хяналт, аж үйлдвэрлэл, эсвэл техникийн эдийн засгийн тусгай бүсэд бараа хадгалах, боомтын ЭЗОБ-д бараа оруулах зэргээр нарийн зохицуулсан бол хуучин Зөвлөлт улсын бүрэлдэхүүнд байсан Армен, Беларусь, Казахстан зэрэг улсуудад ЧБ дэх гаалийн дэглэмийг салбарын хуулиар нь зохицуулахаар тусгасан байна.

Серби улсын туршлагаас үзэхэд ЧБ-д орж, гарч байгаа бараанаас гадна ЧБ-ийн дотор хадгалагдах бараа бүтээгдэхүүнд хяналт тавьдаг байна. Түүнчлэн ЧБ дотор үйлдвэрлэсэн болохыг баталсан гэрчилгээ олгодог.

Монгол улсын хувьд ЧБ-ийн тухай хуулийн төсөлд гаалийн хялбарчилсан бүрдүүлэлт хийх, ЧБ-д орсон, гарсан барааны бүртгэлийг цахим хэлбэрээр хөтлөх зэрэг зохицуулалтыг тодорхой болгосон бол ЧБ-д орох, гарах бараанд ямар нэгэн хориглолт хязгаарлалт тавиагүй байна.

Визийн дэглэмийн талаар зохицуулалтыг Монгол улсын Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн төсөлд тусгасан байна. Харин Турк болон Хятадад ЧБ-д нэвтрэх тухай асуудлыг заасан байдаг бол судалгаанд хамрагдсан бусад орнуудын Чөлөөт бүсийн тухай хуулиудад тусгагдаагүй байна.

ААН-ийн бүртгэлийг Казахстаны хуулиар хөрөнгийн чадварыг харгалзан хийх ба оролцогчдод хязгаарлалт тавьсан бол Монгол улсын хуулийн төсөлд ЧБ-д үйл ажиллагаа явуулах дотоод, ГХО-тай, хамтарсан ААН, байгууллагууд бүртгүүлж гэрчилгээ авахад ямар нэг хязгаарлалт тавиагүй байна. Манайтай адил зохицуулалтыг Сербийн туршлагаас үзэж болно. Харин бусад гадаадын орнуудын хувьд энэхүү харилцааг хуулиндаа тусгаагүй байна.

Хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар Монгол улсын ЧБ-ийн тухай хуулийн төсөлд хөдөлмөр эрхлэлтэй холбоотой харилцаанд татвар, төлбөрийн хөнгөлөлтийг үзүүлсэн байна. Солонгос улсад энэ асуудал дээр илүү хатуу байр суурьтай хандсан байх ба Казахстанд гадаадын ажиллах хүчинд хамгийн таатай нөхцлийг тогтоосон байна. Серби, Беларусьт салбарын хуулиар зохицуулахаар заасан байна.

(Дэлгэрэнгүйг Хүснэгт 3-ас үзнэ үү.)

Хүснэгт 3. Чөлөөт бүс дэх тусгай дэглэм

	Гаалийн тусгай дэглэм	Визийн тусгай дэглэм	ААН-ийн бүртгэл	Хөдөлмөр эрхлэлтийн дэглэм	Мэргэжлийн хяналтын зохицуулалт
Монгол Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн төсөл	Барааг ЧБ-д оруулахад хуульд заасан баримтыг үндэслэн гаалийн бүрдүүлэлт хийнэ. 3.0 сая төгрөг хүртэлх үнийн дүнтэй барааг ЧБ-ээс Гаалийн нутаг дэвсгэрт оруулахад гаалийн бүрдүүлэлт шаардахгүй. Барааг ЧБ-ээс хилийн чанадад гаргахад зөвхөн бүртгэл хийнэ. Хилийн чанадаас ЧБ-д оруулах, ЧБ-ээс хилийн чанадад гаргах бараанд тарифын бус хязгаарлалт тогтоохгүй ба гаалийн хялбарчилсан бүрдүүлэлт хийнэ. ЧБ-д нэвтэрч буй барааг сэжигтэй гэж үзвэл хуулийн дагуу үзлэг, шалгалт хийнэ. ЧБ-д дэх ААН, байгууллага нь ЧБ-д орсон, гарсан барааны бүртгэлийг цахим хэлбэрээр хөтөлнө. (10.1-7)	Хилийн боомтод байрлалтай ЧБ-д хил залгаа орны иргэд визгүй, гуравдагч орны иргэд зохих ангиллын визээр зорчино. Монгол улсад оршин суух зөвшөөрөлтэй, "орох-гарах" визтэй гадаадын иргэн оршин суух болон визийн зөвшөөрлийн хугацаанд аль ч ЧБ-д визгүй зорчино. Хилийн боомтод байрлалтай ЧБ-д зорчиж буй гуравдагч орны иргэдийн визийн хүчинтэй байх хугацааг нэг удаад 30 хүртэлх хоногоор сунгаж болно. (11.1-3)	ЧБ-дэх ААН нь ЧБ-ийн захирагчийн ажлын алба (ЗАА)-нд бүртгүүлэх (12.1) ба ЧБ-ийн ЗАА нь баримт бичгийг хянан үзээд хуульд заасан шаардлага хангасан гэж үзвэл бүртгэн, гэрчилгээ олгоно. - ГХО-тай ААН-ийг мөн адил бүртгэнэ. (12.3) - ЧБ-ийн ЗАА-нд бүртгэгдсэн ААН, хуулийн этгээд нь бусад ААН, байгууллагатай гэрээний үндсэн дээр хамтран ажиллаж болно. ЧБ-д гэрээгээр хамтран ажиллах ААН хуульд заасны дагуу бүртгүүлж, бүртгэлийн гэрчилгээ авна. (12.5) ЧБ-д үйл ажиллагаа эрхэлж буй ААН, хуулийн этгээдийг хуульд заасан үндэслэлээр бүртгэлээс хасна. (12.6)	ЧБ-д үйл ажиллагаа эрхэлж буй ААН-д ажиллах гадаад ажилчдын тоо нийт ажилчдын 50%-иас хэтрэхгүй байна. ЧБ дэх ААН, байгууллага, иргэн нь гадаадын иргэнийг ажлын байраар хангаж, орлого бүхий ажил, үйлчилгээ эрхэлсэн бол ажлын байрны төлбөрөөс бүрэн чөлөөлөгдөнө. ЧБ-д ажиллаж буй хуулийн этгээд өөрсдийн ажилчдыг чадваржуулах, мэргэшүүлэх чиглэлээр төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлсэн тохиолдолд зардлыг тухайн жилийн татвар ногдох орлогоос хасаж тооцно. (15.1-3)	ЧБ дэх мэргэжлийн хяналтын үйл ажиллагааг Мэргэжлийн хяналтын төв байгууллага дараах тохиолдолд хяналт, шалгалт хийнэ (14.1): 1. гаалийн хяналтын явцад мал амьтан, ургамал, хорио цээртэй холбоотой зайлшгүй шалгах шаардлага гарсан; 2. ЧБ доторх бараа бүтээгдэхүүн, хүнсний эрүүл ахуй, барилга байгууламжийн чанар, байгаль орчны бохирдолтой холбоотой гомдол ирсэн.
Чөлөөт бүсийн тухай хууль /2002 он/	4-р зүйл. ЧБ дэх үйл ажиллагааны тусгай дэглэм ЧБ-д шалган нэвтрүүлэх хялбарчилсан горим үйлчилнэ. Зорчигч, бараа, тээврийн хэрэгслийг ЧБ-д зөвхөн гаалийн хяналт бүхий гарцаар нэвтрүүлнэ. Монгол улсын хилээр нэвтрүүлэхийг хориглосон барааг ЧБ-д нэвтрүүлэхийг	Тусгагдаагүй.	4-р зүйл. ЧБ дэх үйл ажиллагааны тусгай дэглэм ЧБ-д ААН-ийн бүртгэлийн журмын хялбарчилсан горим үйлчилэх (4.1) ба бүртгүүлэхдээ дараах шаардлагыг хангасан байна (13.1): 1. ЧБ-д эрхлэх, татварын хөнгөлөлтөд хамаарах үйлдвэрлэл, үйлчилгээ нь тухайн ЧБ-ийн хэлбэр,	ЧБ-ийн ажиллах хүчний болон хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогыг тодорхойлж, хэрэгжүүлэх асуудал ЧБ-ийн захирагчийн бүрэн эрхэд хамаарна. (7.1.5)	ЧБ дэх мэргэжлийн хяналтын алба ЧБ-д мэргэжлийн хяналтын бие даасан алба ажиллана. Мэргэжлийн хяналтын албаны орон тооны хязгаар зохион байгуулалтыг ЧБ-ийн хэлбэр, байршил, үйл ажиллагааны онцлогоос хамааруулан ЗГ тогтооно. (9.1)

	хориглоно. Хилийн чанадаас ЧБ-д оруулах, ЧБ-ээс хилийн чанадад гаргах бараанд тарифийн бус хязгаарлалт тогтоохгүй.		үйл ажиллагааны чиглэлд нийцэх; 2. ЧБ-д эрхлэх үйлдвэрлэл, үйлчилгээ нь стандартад нийцсэн дэвшилтэт арга, технологи эзэмших; 3. байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ хийлгэж дүгнэлт гаргуулах. ЧБ-ийн захирагч өргөдлийг хянан үзээд хуульд заасан шаардлага хангасан гэж үзвэл улсын бүртгэлд бүртгэж гэрчилгээ олгоно. (13.4)		
Орос	Хилийн чанадаас ЧБ-д оруулж буй бараанд гаалийн татвар, хураамж, тарифын бус хязгаарлалт тогтоохгүй. Гаалийн холбооны бараанд гаалийн татвар, хураамж, тарифын бус хязгаарлалт тогтоохгүй.	Тусгагдаагүй.	Үйл ажиллагаа явуулах гэрээ байгуулах өргөдөлд дараах мэдээллийг тусгана: - ЭЗОБ-д явуулах үйл ажиллагааны чиглэл - шаардагдах улсын, эсхүл хотын хөрөнгө - газрын хэмжээ - шаардагдах дэд бүтэц ашиглалт; Үүнээс гадна: - гэрчилгээ, - бизнес төлөвлөгөө, - татварын байгууллагад бүртгүүлсэн баримт	Тусгагдаагүй.	Тусгагдаагүй.
Хятад	ЭЗОБ-д үйлдвэрлэгдсэн бүтээгдэхүүнийг олон улсын зах зээл дээр арилжаалах бөгөөд Хятадад худалдаалах нөхцөлд ЭЗОБ-ийн захиргаа хариуцсан Гуандун мужийн хорооноос тусгай зөвшөөрөл авч, холбогдох гаалийн татвар төлнө.	Гадаадын албан хаагч, ажилчдын орох, гарах нэвтрэх асуудлыг хялбарчилсан журмын дагуу явуулна.	Өөрийн хөрөнгөөр ЭЗОБ-д үйл ажиллагаа явуулах сонирхол бүхий этгээд нь ЭЗОБ хариуцсан Гуандун мужийн хороонд холбогдох баримт бичиг бүрдүүлснээр үйл ажиллагааны болон газрын тусгай зөвшөөрөл авах эрх бүрдэнэ.	ЭЗОБ бүхэн хөдөлмөр үйлчилгээ хариуцсан байгууллагатай байна. ЧБ-ийн газар нутаг дээр үйл ажиллагаа явуулж буй ААН-үүд нь ажилчидтайгаа гэрээ байгуулах үүрэг хүлээнэ. ЭЗОБ-д үйл ажиллагаа явуулж буй ААН-ийн хятад ажилчдын цалин хөлс, шагнал урамшуулал, хөдөлмөрийн даатгалтай	Мэдээлэл олдоогүй.

				холбоотой асуудлыг ажил олгогч болон ажилчны хооронд байгуулсан хөдөлмөрийн гэрээгээр зохицуулна. ЭЗОБ-д үйл ажиллагаа явуулж буй ААН-үүд нь шаардлагатай эрүүл ахуй, хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагааг хангах зохих арга хэмжээ авна.	
Турк	ХЧБ, Туркийн бусад бүс хоорондын худалдаа, гадаад худалдааны дэглэмд хамаарна. Туркээс гаралтай 500 ам.доллараас доош өртөгтэй барааг, өргөдөл гаргасны үндсэн дээр экспортын татвараас чөлөөлж болно. Гадаад худалдааны дэглэм нь ХЧБ болон бусад гадаад улс, ХЧБ хоорондын худалдаанд үйлчлэхгүй.	ЧБ-д зөвшөөрөл, тусгай зөвшөөрлөөр нэвтэрнэ.	Журамд заасан баримт бичиг, үйл ажиллагааны хураамжийг Тусгай дансанд тушааснаар Үйл ажиллагааны зөвшөөрөл авах эрх бүрдэнэ. ЧБ-ийн Удирдлага өргөдлийн хүлээн авч, олгохоор шийдвэрлэвэл, 30 хоногийн дотор гэрээ байгуулж, баталгаажуулна. Өргөдлийг буцаасан тохиолдолд үйл ажиллагааны хураамжийг буцаан олгоно.	Гадаадын иргэнийг удирдах албан тушаал болон ажиллуулах нөхцөлд ЧБ-ийн Удирдлагаас тусгай зөвшөөрөл авна.	Мэдээлэл олдоогүй.
Серби	Сангийн яамны тодорхойлсон комисс нь гаалийн мэргэжилтнүүдийн үйл ажиллагааны шаардлага, гаалийн хяналтын ажлыг гүйцэтгэх шаардлагуудыг тодорхойлно. (14.) Бүс доторх гадаадын худалдаа наймаа нь гэрээний дагуу хязгаарлалтгүй байна. Бүсийн бараа бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний экспорт, импорт нь хязгаарлалтгүй ба худалдааны бодлогын хэмжүүр байх ёсгүй. Хориотой барааг экспортлох,	Тусгагдаагүй.	Тусгагдаагүй.	Бүс доторх ажил олгогч болон ажилчдын хоорондын хөдөлмөрийн харилцааг хөдөлмөрийн харилцааны зохицуулдаг журмын дагуу хөдөлмөрийн гэрээгээр зохицуулна. (25.)	Тусгагдаагүй.

	импортлохыг хориглоно. Хэрэглэгч нь шаардлагатай тохиолдолд барааг түр хугацаагаар бүсээс гаргах ба бүсэд бараа оруулж ирэхэд хуулийн дагуу бараа бүтээгдэхүүний гаалийн зөвшөөрсөн үйлчилгээг үзүүлнэ. Бүсийн гаалийн мэргэжилтэн тухайн бараа нь бүс дотор үйлдвэрлэгдсэн болохыг баталсан гэрчилгээ олгоно. (16-18.)				
Солонгос	Тусгагдаагүй.	Тусгагдаагүй.	Тусгагдаагүй.	ЭЗЧБ дэх ГХО-тай байгууллагууд хамаарахгүй ба амралтын мөнгө, эмэгтэйчүүдэд жирэмсний тэтгэмж олгохгүй ажлын байрыг зөвшөөрч болно. (17.4) Хөдөлмөрийн яамнаас ЭЗЧБ дэх ГХО-тай байгууллагын ЧБ-ийн зөвлөлөөр хэлэлцэгдэж шийдэгдсэн мэргэжлийн гэрээт ажилчдын ажил, ажиллах хугацааг нэмэгдүүлж болно. (17.5)	Тусгагдаагүй.
Армен	ЭЗЧБ-ын Оператор нь ЭЗЧБ дэх гаалийн харилцаа нь БНАУ-ын гаалийн хуулиар зохицуулагдана. (13.1.)	Тусгагдаагүй.	Тусгагдаагүй.	Тусгагдаагүй.	Тусгагдаагүй.
Беларусь	ЭЗЧБ-ийн захиргаа нь Гаалийн хороотой зөвшилцсөний үндсэн дээр ЭЗЧБ-ийн оршин суугчдад гаалийн ЧБ-ийн хязгаарыг тогтоох шийдвэр гаргана. (16.) ЭЗЧБ-ийн нутаг дэвсгэрт оршин суугчдад зориулж гаалийн ЧБ-ийг байгуулна.	Тусгагдаагүй.	Зөвхөн ЭЗЧБ-ийн хилийн зааг дотор байрлах газартай, ЭЗЧБ-ийн үйл ажиллагааны нөхцөлийн гэрээ байгуулсан БНБУ-ын хуулийн этгээд, хувиараа бизнес эрхлэгч нар ЭЗЧБ-ийн оршин суугчаар бүртгүүлнэ. Оршин суугчаар бүртгүүлэхэд татвар төлнө. (19.)	ЭЗЧБ дэх хөдөлмөрийн болон холбогдох харилцааг Хөдөлмөрийн хуулиар зохицуулна. ЭЗЧБ-ийн хөдөлмөрийн нөөцийн нөхцлийн хувьд юуны өмнө орон нутгаас, мөн ажил олгогчийн хүсэлтээр БНБУ-ын бусад нутаг дэвсгэрээс, хуулийн дагуу гадаадын	СнЗ, Төрийн Хяналтын Комисс, бүс нутгийн /Минск хот/ гүйцэтгэх хороо нь ЭЗЧБ-ийн үйл ажиллагаа, үр ашгийн ерөнхий хяналтыг хэрэгжүүлнэ. (10.) СнЗ нь ЭЗЧБ-ийн дарга, СнЗ-ийн төлөөлөгчид, тухайн бүс нутгийн /Минск хот/ гүйцэтгэх хороо, бусад

	Гаалийн ЧБ-ийг байгуулах болон үйл ажиллагааг дуусгавар болгох журам, түүний тоног төхөөрөмжийн шаардлага, ЭЗЧБ-ийн түрээслэгчдийн эрх үүргийг хууль эрх зүйн актын дагуу тодорхойлно. (24.)			иргэд, харъяалалгүй иргэдийг оролцуулах замаар бүрдүүлнэ. (26.)	байгууллага, хувиараа бизнес эрхлэгч нарыг оруулсан ЭЗЧБ-ийн Хяналтын зөвлөлийг байгуулж болох ба ЭЗЧБ-ийн Хяналтын зөвлөлийн бүрэлдэхүүн, зохицуулалтыг СнЗ батална. (17.)
Казахстан	ЭЗТБ-д гаалийн ЧБ-ийн процедур хэрэгжинэ. (26.1) ЭЗТБ-ийн нутаг дэвсгэр нь гаалийн холбооны гаалийн газар ¹⁴ нутаг дэвсгэрт хамаарах ба (26.3) үйл явцыг Гаалийн холбоо ¹⁵ болон БНКУ-ын гаалийн хууль тогтоомжийн дагуу хэрэгжүүлнэ. (26.4)	Тусгагдаагүй.	Оролцогч нь техник-эдийн засгийн үндэслэлд тохирох хөрөнгийн чадвартай байх ёстой. Дараах субъектүүд ЭЗТБ-ийн оролцогчид хамаарахгүй (9.1): • газрын хэвлийг ашиглагч, • онцгой албан татвар ногдуулдаг барааны худалдааг эрхэлдэг байгууллага /татварын тухай хуулийн дагуу/, • татварын тусгай зохицуулалттай байгууллага, • хөрөнгө оруулалтын татварын хөнгөлөлт эдэлдэг байгууллага, • тоглоомын үйл ажиллагаа эрхэлдэг байгууллага.	ЭЗТБ-ийн оролцогчдод үзүүлж буй хөнгөлөлт нь гадаадаас ажиллах хүч оруулахад дотоодын хөдөлмөрийн зах зээлээс нэр дэвшигч оролцуулахгүйгээр шийдвэрлэх явдал юм. (28.)	ЧБ дэх төрийн хяналтыг БНКУ-ын төрийн хяналт, шалгалтын тухай хуулийн дагуу хэрэгжүүлнэ. (30.)

¹⁴ Гаалийн холбооны гаалийн нутаг дэвсгэрт болон гаалийн ЧБ-ийн гаалийн үйл явц дахь эдийн засгийн чөлөөт /тусгай, онцгой/ бүсийн асуудалтай холбоотой гэрээ (Соглашение по вопросам свободных (специальных, особых) экономических зон на таможенной территории таможенного союза и таможенной процедуры свободной таможенной зоны) – ЭЗТБ-д гаальтай холбоотой харилцааг зохицуулна. (2017.01.01-ний өдөр хүртэл түр хугацаагаар хэрэгжүүлнэ.)

¹⁵ Гаалийн холбоо нь хоёр ба түүнээс олон орнууд хоорондоо байгуулсан гэрээний дагуу өөр хоорондоо худалдааны татвараас чөлөөлөх, хамтран гуравдагч орноос гаалийн тарифаар дамжуулан хамгаалах зорилготой. Одоогийн байдлаар хэд хэдэн гаалийн холбоо байх ба түүний нэг нь Евроазийн эдийн засгийн нийгэмлэгийн хүрээнд буюу Беларус, Казахстан, Оросын хооронд байгуулагдсан гаалийн холбоо (Таможенный союз ЕврАзЭС) юм.

5. Чөлөөт бүсийн санхүүжилт, татвар, газрын харилцааны зохицуулалт

Судалгаанд хамрагдсан орнуудын ЧБ-ийн тухай хуульд ЧБ дэх **татварын** тусгай дэглэмийн талаар ямар нэгэн байдлаар тусгасан бөгөөд тус бүрдээ өөрийн онцлогтой байна. Тухайлбал, дэлхийн улс орнуудад татварын хөнгөлөлтийг экспортын бараанд түлхүү үзүүлдэг бол Турк улс нь дотоодын зах зээл дээр худалдаанд татварын хөнгөлөлтийг үзүүлдэг байна. Харин БНСУ-ын хувьд ЭЗЧБ-д үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчдэд тухайн улсад хөрөнгө оруулснаар дараах 5 төрлийн урамшуулал, дэмжлэгийг үзүүлдэг байна. Үүнд:

- татварын үр ашиг,
- бизнесийн дэмжлэг,
- төрийн оролцоог багасгах,
- амьдрах нөхцөл,
- захиргааны дэмжлэг.

Хятад улс “5 сая ам.доллараас дээш хөрөнгө оруулалт бүхий, эсхүл өндөр технологи нэвтрүүлж буй ААН-д тусгай хөнгөлөлт олгодог” байхад Монгол улсын Чөлөөт бүсийн хуулийн төсөлд ЧБ-д дэд бүтцийн хөгжилд хандуулан “500.0 мянган ам. доллар буюу түүнээс дээш хөрөнгө оруулсан ААН-д оруулсан хөрөнгө оруулалтын 50 хувьтай тэнцэх орлогын албан татварын хөнгөлөлтийг үзүүлэхээр” (16.2.1) зохицуулалттай байна.

Түүнчлэн Монгол улсын Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн төслийн 16.1.4-т заасан “зорчигчийн худалдаж авсан 3.0 сая төгрөг хүртэл үнийн дүнтэй барааг гаалийн болон бусад татвараас чөлөөлнө” гэсэн зохицуулалт бусад оронд байхгүй байна.

ЧБ-ын санхүүжилтийн хэмжээ, эх үүсвэрийн талаар Монгол, Орос, Турк, Беларусь, Казахстан зэрэг орнуудын хуульд тодорхой тусгасан байна. Тухайлбал, Турк, Беларусь улсуудад ЧБ-ийн хөгжлийн сан байгуулах хэлбэрээр санхүүжилтийг төвлөрүүлж, эх үүсвэрээ бүрдүүлж байна.

ЧБ-ын газрын харилцааг Монгол, Орос, Хятад, Беларусь, Казахстан зэрэг орны хуулиудад ямар нэгэн байдлаар зохицуулсан бол Серб, Малайз, Армэнд энэ асуудлыг тусгаагүй байна. Газрын харилцааг зохицуулсан байдлыг харьцуулан үзвэл ОХУ-ын хуулинд ЧБ-д газрыг давхар түрээслэх болон эрхээ бусдад шилжүүлэх, барьцаалах зэргийг хориглосон байдаг бол манай улсын хуулинд газрын харилцааны асуудлыг нэлээд тодорхой заасан хэдий ч эдгээр хориглох заалтууд тодорхой бус байна. Мөн газар эзэмших, ашиглах хугацааг ихэнх улс орнууд хуульчлаагүй байгаа бол Монгол (50 жил), Казахстан (10 жил), Турк (49 жил)-д хуульчилсан байна.

Турк улсын хувьд ЧБ-ийн төрийн мэдлийн газарт операторын барьж байгуулсан байгууламж нь үйл ажиллагаан зөвшөөрөл хүчингүй болох, хүчинтэй хугацаа дуусгавар болоход төрийн мэдэлд шилжинэ. ЧБ-ийн төрийн мэдлийн газарт түрээсийн үндсэн дээр барилга байгууламж барьсан нөхцөлд газар болон байгууламжийг Хэрэглэгчдэд худалдаж болно.

(Дэлгэрэнгүйг Хүснэгт 4-ээс үзнэ үү.)

Хүснэгт 4. Чөлөөт бүсийн санхүүжилт, татвар, газрын харилцааны зохицуулалт

	Татварын дэглэм	Төсөв, санхүүжилт	Газрын харилцаа
Монгол Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн төсөл	Экспорт, импортын татвар ногдуулах, татвараас чөлөөлөх (16.1): 1. хилийн чанадаас барааг ЧБ-д импортлоход импортын, гаалийн, НӨАТ, онцгой албан татвар ногдуулахгүй; 2. импортын гаалийн, онцгой албан татвар, НӨАТ төлж гаалийн нутаг дэвсгэрт оруулсан барааг ЧБ-д оруулахад татвар ногдуулахгүй ба татвар төлсөн баримтыг үндэслэн бусад татвараас хасалт хийж буцаан олгоно; 3. Монголын барааг гаалийн нутаг дэвсгэрээс ЧБ-д оруулахад экспортын гаалийн албан татвартай бол түүнийг ногдуулж, НӨАТ-ыг буцаан олгоно; 4. зорчигчийн худалдаж авсан 3.0 сая төгрөг хүртэл үнийн дүнтэй барааг гаалийн болон бусад татвараас чөлөөлнө; 5. ЧБ-д үйлдвэрлэсэн барааг Гаалийн нутаг дэвсгэрт оруулахад НӨАТ ногдуулахгүй; 6. бусад бараанд бусад татварыг холбогдох хуулийн дагуу ногдуулна; 7. барааг ЧБ-ээс хилийн чанадад гаргахад татвар ногдуулахгүй. ЧБ-д ААН-ийн орлогын албан татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт (16.2): 1. ЧБ-д дэд бүтцэд 500.0 мянган ам. доллар буюу түүнээс дээш хөрөнгө оруулсан ААН-д оруулсан хөрөнгө оруулалтын 50 хувьтай тэнцэх орлогын албан татварын хөнгөлөлтийг үзүүлнэ; 2. ЧБ-д зориулсан үйлчилгээний байгууламж байгуулахад 300.0 мянган ам. доллар буюу түүнээс дээш хөрөнгө оруулсан ААН-д оруулсан хөрөнгө оруулалтын 50 хувьтай тэнцэх орлогын албан татварын хөнгөлөлтийг үзүүлнэ; 3. ЧБ-д хөрөнгө оруулсан ААН-ийн татварын тайлангаар үйл ажиллагаагаа эхлүүлсний дараагийн 5 жилд албан татвар ногдуулах	19-р зүйл. ЧБ-ийн аж ахуйн үйл ажиллагааны орлого ЧБ-ийн ЗАА нь дараах орлогыг холбогдох байгууллагуудтай байгуулсан гэрээний үндсэн дээр төвлөрүүлж, орлогын 80% хувийг улсын төсөвт оруулна: 1. ЧБ дэх ААН, байгууллага, иргэний орлогын албан татвар, тэдгээрээс авах хураамж; 2. ЧБ-ийн төрийн өмчийн барилга, байгууламжийг эзэмшиж, ашигласны болон үйлчилгээ үзүүлсний төлбөр; 3. газрын төлбөр; 4. бусад аж ахуйн ажил, үйлчилгээний орлого.	22-р зүйл. Газрын зохицуулалт ЧБ-д олгох газрын хэмжээ, хилийн цэсийг тогтоох асуудлыг ЗГ-ын өргөн мэдүүлснээр УИХ шийдвэрлэнэ. ЧБ-ийн газар нь боомтын газар нутагт хамаарахгүй. ЧБ доторх газрыг иргэн, ААН, байгууллагад эзэмшүүлэх, ашиглуулах шийдвэрийг ЧБ-ийн захирагч гаргаж, түүний ажлын алба газар эзэмшигч буюу ашиглагчтай гэрээ байгуулна. Шийдвэрт эзэмших, ашиглах газрын хэмжээ, хугацааг тусгасан байна. ЧБ-д иргэн, ААН, байгууллагад газар эзэмшүүлж, ашиглуулах, газрын суурь үнэлгээ болон газар төлбөрийн хэмжээг ЗГ тогтооно. ЧБ-д газар эзэмших, ашиглах эрхийн гэрчилгээг 50 жилийн хугацаатай олгоно. Газар эзэмших, ашиглах эрхийн гэрчилгээг нэг удаад 40 жилээр сунгаж болно. Газрын суурь үнийг бүрэн төлж барагдуулсны дараа газар эзэмших, ашиглах эрхийн гэрчилгээг олгоно. Газар эзэмших, ашиглах эрхийг гэрээ хэлэлцээр, төсөл сонгон шалгаруулах, дуудлага худалдааны аль нэг хэлбэрийг ашиглан олгоно. Энэ хуулийн 12.6.1, 12.6.2-т заасан нөхцөл байдал үүссэн ААН-ийн газар эзэмших, ашиглах эрхийг мөн адил хүчингүй болгоно. Газар эзэмших, ашиглах эрх нь хүчингүй болсон ААН-ийн оруулсан хөрөнгө оруулалт, өмч хөрөнгө ЧБ-ийн захирагчийн ажлын албаны өмчлөлд шилжинэ. 23-р зүйл. Газрын төлбөрийн хөнгөлөлт, чөлөөлөлт Худалдаа, аялал жуулчлал, зочид буудлын үйлчилгээ эрхэлж байгаа ААН-ийг үйл ажиллагаагаа эхэлсэн өдрөөс эхний 5 жилд ЧБ-д эзэмшиж, ашиглаж буй газрын төлбөрөөс чөлөөлж, дараагийн 3 жилд 50 хувиар хөнгөлнө. ЧБ-д эрчим хүч, дулааны эх үүсвэр, шугам

	орлогоос хасаж тооцно; Бусад зохицуулалт (16.3): 1. ЧБ-д инноваци, өндөр технологид суурилсан үйлдвэрлэл эрхэлж буй ААН-ийг ашигт үйл ажиллагаагаа эхлүүлсний дараагийн татварын 5 жилд ногдох орлогын албан татварыг бүрэн чөлөөлнө; 2. 16.3.2. Инновацийн төсөл хэрэгжүүлсэн иргэнд тухайн жилийн хүн амын орлогын албан татварын 50 хувийг буцаан олгоно; 3. 16.3.3. ЧБ-д баригдаж бүртгэгдсэн барилга, байгууламжийг үл хөдлөх хөрөнгийн албан татвараас бүрэн чөлөөлнө.		сүлжээ, цэвэр усан хангамж, ариутгах, цэвэрлэх байгууламж, авто зам, төмөр зам, нисэх онгоцны буудал, харилцаа холбооны үндсэн сүлжээ зэрэг дэд бүтэц болон экспортын үйлдвэрлэл эрхэлж байгаа ААН, түүний салбарыг үйл ажиллагаагаа эхэлсэн өдрөөс эхний 10 жилд ЧБ-д эзэмшиж, ашиглаж буй газрын төлбөрөөс бүрэн чөлөөлнө. ЧБ-д үндэсний бренд бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэн борлуулж буй ААН-ийг борлуулалтын үйл ажиллагаа эхэлсэн өдрөөс тооцож газрын төлбөрөөс бүрэн чөлөөлнө. ЧБ-д газар ашиглах, эзэмших гэрээ байгуулсан дотоод, гадаадын хуулийн этгээд, иргэн газрын үр өгөөжийг ашиглах, эзэмших, хамгаалах талаар хүлээсэн үүргээ биелүүлж байгаа байдлыг нь харгалзан тэдгээрийг газрын төлбөрөөс тодорхой хугацаагаар хөнгөлж болно.
Чөлөөт бүсийн тухай хууль /2002 он/	Бараа оруулахад дараах албан татварыг ногдуулахгүй: • ЧБ-д барааг хилийн чанадаас оруулахад импортын гаалийн, НӨАТ, онцгой албан татвар ногдуулахгүй • Импортын гаалийн, онцгой албан татвар, НӨАТ төлж гаалийн нутаг дэвсгэрт оруулсан барааг ЧБ-д оруулахад экспортын гаалийн албан татвар ногдуулахгүй. Татвар ногдуулах, буцаан олгох: Монголын барааг гаалийн нутаг дэвсгэрээс ЧБ-д оруулахад экспортын гаалийн албан татвартай бол түүнийг ногдуулж, НӨАТ-ыг буцаан олгоно. Бараа гаргахад дараах албан татварыг ногдуулах болон албан татвараас чөлөөлнө: • барааг ЧБ-ээс гаалийн нутаг дэвсгэрт оруулахад импортын гаалийн, НӨАТ, онцгой албан татвар ногдуулна; Барааг ЧБ-ээс гаалийн нутаг дэвсгэрт оруулахад дараах татвар ногдуулахгүй: • Импортын гаалийн, НӨАТ, онцгой албан татвар ногдуулахгүй. • Монголын барааг буцаан оруулахад импортын гаалийн болон онцгой албан	11-р зүйл. ЧБ-ийн төсөв ЧБ бие даасан төсөвтэй байна. ЧБ-ийн төсвийг ЗГ-аас өргөн мэдүүлсний дагуу улсын төсвийн тусгай зүйл болгон УИХ батална. ЧБ-ийн төсвийн орлого дараах эх үүсвэрээс бүрдэнэ: 1. ЧБ дэх ААН, байгууллага, иргэний орлогын албан татвар, тэдгээрээс авах хураамж; 2. ЧБ-ийн эзэмшлийн газар, байгалийн баялаг, төрийн өмчийн барилга, байгууламжийг эзэмшиж, ашигласны болон үйлчилгээ үзүүлсний төлбөр; 3. ЧБ байгуулахад зориулж улсын болон орон нутгийн төсвөөс ЧБ-ийн төсөвт хуваарилсан төсвийн санхүүжилт; 4. ААН, байгууллага, иргэний тусламж, хандив; 5. бусад орлого. ЧБ-ийн төсвөөс дараах зардлыг санхүүжүүлнэ. 1. урсгал зардал; 2. бусдад үзүүлэх үйлчилгээний зардал; 3. ЧБ-ийн харуул хамгаалалтын зардал;	16-р зүйл. Газрын харилцаа ЧБ-д олгох газрын хэмжээ, хилийн заагийг тогтоох асуудлыг ЗГ тухайн аймгийн ИТХ-тай зөвшилцөж, холбогдох төслийг УИХ-д өргөн мэдүүлнэ. Газрыг иргэн, ААН, байгууллагад эзэмшүүлэх, ашиглуулах шийдвэрийг ЧБ-ийн захирагч гаргаж түүний ажлын алба газар эзэмшигч буюу ашиглагчтай гэрээ байгуулна. Шийдвэрт эзэмших, ашиглах газрын хэмжээ, хугацааг тогтооно. Иргэн, ААН, байгууллагад газар эзэмшүүлж, ашиглуулсны төлбөрийг Газрын төлбөрийн тухай Монгол Улсын хуульд заасан суурь үнэлгээг үндэслэн, ЧБ тус бүрт түүний байршил, үйл ажиллагааны төрлөөс хамааруулан ЗГ тогтоож болно.

	татвар ногдуулахгүй. Энэ тохиолдолд экспортын гаалийн татварыг буцаан олгож, НӨАТ-ыг ногдуулна. • Барааг хилийн чанадад гаргахад экспортын гаалийн, НӨАТ, онцгой албан татвар ногдуулахгүй. Хуулиар тусгайлан ногдуулсан бол экспортын албан татвар ногдуулна. • Бусад албан татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт үзүүлэх асуудлыг ЧБ-ийн байршил, хэлбэрийг харгалзан хуулиар тогтооно. • ЧБ-д газар ашиглах, эзэмших гэрээ байгуулсан дотоод, гадаадын хуулийн этгээд, иргэн газрын үр өгөөжийг ашиглах, эзэмших, хамгаалах талаар хүлээсэн үүргээ биелүүлж байгаа байдлыг нь харгалзан тэдгээрийг газрын төлбөрөөс тодорхой хугацаагаар хөнгөлөх буюу чөлөөлж болно. • Газрын төлбөрөөс хөнгөлөх, чөлөөлөх хугацаа, хувь хэмжээ тогтоох асуудлыг ЗГ-ын санал болгосноор УИХ шийдвэрлэнэ.	4. мэргэжлийн хяналтын албаны зардал. ЧБ-ийн төсвийн ерөнхийлөн захирагч нь ЧБ-ийн захирагч байна. ЧБ-д төлбөр тооцоог үндэсний болон гадаадын валютаар гүйцэтгэнэ. (13.1) ЧБ-д арилжааны банк, түүний салбар нэгж байгуулах болон валют зохицуулалтын журмыг ЧБ-ийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага Монгол банктай хамтран боловсруулж батална. (13.2) 4-р зүйл. ЧБ дэх үйл ажиллагааны тусгай дэглэм ЧБ-д төлбөр тооцоог үндэсний болон гадаад валютаар хийнэ. ЧБ-д валютын зохицуулалтын тусгай журам үйлчилнэ. Валютын зохицуулалтын журмыг Монголбанк тогтооно. (4.5)	
Орос	Татварын хөнгөлөлтийг холбооны болон бүс нутгийн хэмжээнд үзүүлнэ. Хөнгөлөлтийн хувь хэмжээ нь ЭЗОБ-ын хэлбэр, байрлаж буй субъектийн эрх зүйн орчноос хамаарна.	ЭЗОБ-д инженерийн, тээврийн, нийгмийн болон бусад дэд бүтцийн барилга, байгууламжийг барихад хууль тогтоомжийн дагуу холбооны, түүний субъектүүдийн, орон нутгийн төсвөөс хөрөнгө оруулна. ЭЗОБ дахь газрын түрээсийн болон бусад төлбөр нь холбогдох шатлалын төсөвт орно.	ЭЗОБ-д газар олгох асуудлыг ЭЗОБ-ийн удирдах байгууллага ЭЗОБ байгуулах гэрээний үндсэн дээр эрхэлнэ. ЭЗОБ доторх газрыг гагцхүү түрээсийн гэрээний үндсэн дээр түр эзэмшүүлж, ашиглуулна. ЭЗОБ дахь газар түрээслэгч нь өөрсдийн өмчлөлд буй үл хөдлөх хөрөнгийн доорх газрыг худалдан авах эрхтэй. ЭЗОБ дахь газрыг төрийн, эсхүл орон нутгийн хэрэгцээнд, тус хуульд заасан үндэслэлийн дагуу дэд бүтэц байгуулах зорилгоор хураан авч болно. Эдийн засгийн хөгжлийн яам ЭЗОБ-д дахь газрын төлбөрийн дээд хэмжээг тогтооно. ЭЗОБ дахь газрын түрээсийн болон бусад төлбөр нь холбогдох шатлалын төсөвт орно. ЭЗОБ дахь газрыг давхар түрээслэх, ашиглах, эзэмших эрхээ бусдад шилжүүлэх, барьцаалах, нөхөрлөл, нийгэмлэгийн үндсэн хөрөнгөнд бүртгүүлэхийг тус тус хориглоно.
Хятад	ЭЗОБ дахь газар нь БНХАУ-ын өмч бөгөөд ХД дэх газрыг ашиглах хугацаа, зориулалт, төлбөрийн хэлбэр зэргээс хамааран ашиглалтын эрх олгоно.	ААН нь орлогын албан татвар, гадаад болон дотоод ажилчдын цалин хөлсийг хувь хүний орлогын албан татварыг төлсний дараагаар үлдэх ашгийг Хятадын Банк (Bank of China),	ЭЗБО дахь газар нь төрийн мэдэлд байна. Хөрөнгө оруулагчдад газрын ашиглах хэрэгцээнд тохируулан олгоно. Үйл ажиллагааны хэлбэр, хугацаанаас хамааран

	• ЭЗОБ-д үйлдвэрлэл, үйл ажиллагаа явуулахад шаардагдах машин техник, тоног төхөөрөмж, түүхий болон хагас боловсруулсан түүхий эд болон бусад эд зүйлсийг импортын татвараас чөлөөлнө. • ЭЗОБ дахь ААН-ийн орлогын албан татвар 15 хувь байна. Ингэхдээ ЭЗОБ байгуулагдсанаас 2 жилийн дотор байгуулагдсан, эсхүл 5 сая ам.доллараас дээш хөрөнгө оруулалт бүхий, эсхүл өндөр технологи нэвтрүүлж буй ААН-д тусгай хөнгөлөлт олгоно. • Хөрөнгө оруулагч нь олсон ашгаараа таван жилийн турш дахин хөрөнгө оруулалт хийсэн нөхцөлд дахин хөрөнгө оруулалтын хэмжээгээр ААНОАТ-аас чөлөөлөгдөнө.	эсхүл ЭЗОБ-д үйл ажиллагаа явуулах эрх бүхий банкаар дамжуулан валют арилжааны хуульд заасан журмын дагуу гадаадад шилжүүлж болно.	ашиглалтын төлбөр, хураамжийн хэмжээ болон төлбөрийн нөхцөлийг ялгаатай тогтооно.
Турк	ХЧБ-д татвар, хураамж, шимтгэл, гаалийн болон валют арилжаатай холбоотой эрх зүйн зохицуулалт үйлчлэхгүй. БНТУ-ын ХЧБ-д хувь хүн болон хуулийн этгээдийн хуримтлуулсан ашиг орлогыг валют арилжааны хуулийн дагуу БНТУ-ын нутаг дэвсгэрт шилжүүлэхэд орлогын болон ААН-ийн татвараас чөлөөлнө.	ХЧБ байгуулах, хөгжүүлэх, сургалт, судалгааны үйл ажиллагаа дэмжих, нийтийн барилга байгууламж байгуулах, БНТУ-ын үйлдвэрлэл, бараа бүтээгдэхүүнийг сурталчлах зорилгоор БНТУ-ын Төв Банк-д “ХЧБ байгуулах, хөгжүүлэх сан” байгуулна. Турк улс өөрийн ЧБ-үүдийн үйл ажиллагаанаас олсон бүх орлогыг Туркийн Төв Банкинд байрлах “ЧБ-ийн орлогын тусгай данс” (Special Account for FTZ Revenue)-д татан төвлөрүүлдэг байна. Тус дансанд хуримтлагдсан орлогын 10 хувийг буцаагаад ЧБ-үүдийн хөгжил, бүтээн байгуулалт, үйлчилгээ, үйл ажиллагаанд зориулдаг. Санд дараах эх үүсвэрээс орлого хуримтлуулна. Үүнд: • үйл ажиллагааны лицензын төлбөр • бүсэд нэвтэрсэн болон орхин гарсан бараа бүтээгдэхүүний CIF, FOB үнийн дүнгийн 0,5 хувьтай тэнцэх хураамж • ЧБ-ийг удирдаж байгаа хувь хүн, хуулийн этгээдтэй хийсэн гэрээний дагуу төлөгдөж буй тусгай төлбөр • бусад орлого Үйл ажиллагааны мэдүүлгийн энгийн хураамж 5000 ам доллар, 49-99 жилийн хугацаатай онцгой чухал төслүүдийн	ЧБ-ийн төрийн мэдлийн газарт операторын барьж байгуулсан байгууламж нь үйл ажиллагаан зөвшөөрөл хүчингүй болох, хүчинтэй хугацаа дуусгавар болоход төрийн мэдэлд шилжинэ. ЧБ-ийн төрийн мэдлийн газарт төрийн мэдлийн газар, барилгын талбай, байгууламжийн хураамжийг дээд тал нь 49 жилээр чөлөөлж болно. ЧБ-ийн төрийн мэдлийн газарт түрээсийн үндсэн дээр барилга байгууламж барьсан нөхцөлд газар болон байгууламжийг Хэрэглэгчнэд худалдаж болно.

		мэдүүлгийн хураамж 100 000-250 000 ам.доллар байна. ЧБ дахь төлбөр, тооцоо гүйлгээг гадаад валютаар гүйцэтгэнэ. Төлбөр тооцоог Туркийн лирээр гүйцэтгэхэд 1985 онд батлагдсан СнЗийн № 85/9801 шийдвэрийг дагаж мөрдөнө.	
Серби	Бүсэд үйл ажиллагаа явуулах болон барилга барихад зориулагдсан бараа бүтээгдэхүүний импортод гаалийн татвар болон бусад импортын татвар ногдуулахгүй. (19.) Хэрэглэгчид, тухайлбал бүсийн менежментийн компанид, корпорацийн ашгийн татвар, хөдлөх хөрөнгийн татвар болон хувийн ашгийн татварыг зохицуулдаг журмын дагуу татварын хөнгөлөлт үзүүлж болно. (26.)	Төлбөр, төлбөрийн бүрдүүлэлт, шилжүүлэг, худалдан авах болон худалдах гадаадын эрх зүйн тендер нь гадаадын хөрөнгийн биржийн үйл ажиллагааны зохицуулалтын дагуу явагдана. (23.) Бүсийн банк байгуулах болон банкны үйл ажиллагаа нь банкны зохицуулалтын дагуу явагдана. (24.)	Тусгагдаагүй.
Малайз	ЧБ-ийн дотор оруулж ирсэн, бүтээсэн, үйлдвэрлэсэн, ханган нийлүүлсэн хуулиар тусгайлан зааж, бүрэн хориглосноос бусад аливаа бараа бүтээгдэхүүн, үйлчилгээнд гааль, дотоод зах зээлийн барааны, худалдаа, үйлчилгээний зэрэг татвар, хураамжийг төлөхгүй. Тусгайлан зарлагдсан бараа бүтээгдэхүүн ба үйлчилгээнээс ЧБ нь гаалийн, дотоод зах зээлийн барааны, худалдааны, үйлчилгээний гм татвар хураамжуудыг авна.	Мэдээлэл олдоогүй.	Мэдээлэл олдоогүй.
Солонгос	Хөрөнгө оруулалтын урамшуулал БНСУ-ын хувьд ЭЗЧБ-д үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчдэд тухайн улсад хөрөнгө оруулсаных нь төлөө дараах 5 төрлийн урамшуулал эдлүүлдэг байна. Үүнд: Татварын үр ашиг • Бизнесийн дэмжлэг • Төрийн зохицуулалтыг халах • Амьдрах нөхцөл • Захиргааны дэмжлэг.	Тусгагдаагүй.	Ерөнхийлөгчийн зарлигт заасны дагуу ЭЗЧБ-д газар ашиглах, эзэмшүүлэх харилцааг Үндэсний газар төлөвлөлт болон ашиглалтын тухай хуулиар зохицуулна. (9.2)
Армен	ЭЗЧБ-ын Оператор нь ашгийн татвар, нэмүү өртөгийн татвар, хөдлөх хөрөнгийн татвар болон гаалийн татвар төлөхөд онцгой эрх эдлэх ба ЭЗЧБ дэх татвар, гаалийн харилцаа нь БНАУ-ын татвар, гаалийн хуулиар зохицуулагдана. (13.1.)	ЭЗЧБ дотор үйл ажиллагаа явуулах түүнчлэн Оператор болон бусад ААН-үүдийн хооронд явуулсан үйл ажиллагааг зохицуулахтай холбоотой онцгой эрх нь БНАУ-ын “Валютын зохицуулалт болон хяналт”-ын тухай хуулиар тодорхойлогдоно. (13.2.)	Тусгагдаагүй
Беларусь	23-р зүйл. ЭЗЧБ-ийн татвар ЭЗЧБ-ийн татварын онцгой нөхцөлүүдийг	18-р зүйл. ЭЗЧБ-ийн хөгжлийн сангийн санхүүжилт	25-р зүйл. ЭЗЧБ дэх газрын харилцааны зохицуулалт

	БНБУ-ын Татварын Хууль, бусад хууль, БНБУ-ын Ерөнхийлөгчийн акт, БНБУ-ын гэрээний дагуу тогтооно.	ЭЗЧБ-ийг байгуулах, аж үйлдвэрийн, технологийн, тээвэр, бусад дэд бүтэц зэргийг хөгжүүлэх, ЭЗЧБ-ийн захиргаанд шилжүүлсэн өмчийг БНБУ-ын өмч хэвээр байхад нь туслах, ЭЗЧБ-ийн захиргаа зэрэг ЭЗЧБ-ийн үйл ажиллагаатай холбоотой бусад зардлын санхүүжилтыг хуулийн дагуу БНБУ-ын төсөв, бусад эх үүсвэрээс гаргана. ЭЗЧБ-ийн дэд бүтэц, зар сурталчилгаа, хэвлэлийн ажил, ЭЗЧБ-ийн захиргааны ажилнидын мөнгөн урамшуулал болон бусад хэлбэрийн санхүүжилтийг ЭЗЧБ-ийн хөгжлийн сан гаргана. ЭЗЧБ-ийн хөгжлийн сангийн хөрөнгийг ЭЗЧБ-ийн захиргаа хуваарилах эрхтэй ба хүлээн авсан хөрөнгөө зүй зохистой хэрэглэх зорилгоор сангийн зөвлөл байгуулна. ЭЗЧБ-ийн хөгжлийн санг байгуулах тусгай эх үүсвэр, түүний хөрөнгийг зарцуулах чиглэл, сангийн зөвлөлийн бие бүрэлдэхүүн болон бүрэн эрхийг ЭЗЧБ-ийн захиргааны саналаар БНБУ-ын СнЗ баталсан ЭЗЧБ-ийн хөгжлийн сангийн зохицуулалтаар тодорхойлно.	ЭЗЧБ дэх газрын харилцааг газар ашиглах болон хамгаалах талаарх хууль тогтоожоор зохицуулна. ЭЗЧБ-д түрээсийн газрыг зохион байгуулах, ашиглах, төлбөр төлөх талаарх харилцааг ЭЗЧБ-ийн хууль тогтоомжид заасан нөхцөлийн дагуу эрх зүйн актаар зохицуулна.
Казахстан	ЭЗТБ-ийн оролцогчдод үзүүлж буй татварын хөнгөлөлтийг Казахстаны Татварын тухай хуулиар зохицуулсан ба дараах албан татварын хөнгөлөлт үзүүлнэ (25.). Үүнд: • Аж ахуйн албан татвараас чөлөөлөх, • Газрын албан татвараас чөлөөлөх, • Хөрөнгийн татвараас чөлөөлөх, • ЭЗТБ-ийн зорилгод нийцсэн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай барааны татварыг тэглэх /барааны жагсаалтыг ЗГ тогтооно/. “Астана – шинэ хот”, “Мэдээллийн технологийн парк” ЭЗТБ-ийн оролцогчид татварын нэмэлт хөнгөлөлтийг үзүүлнэ¹⁶.	Удирдах компанийн үйл ажиллагааг дараах эх үүсвэрээс санхүүжүүлнэ: • Удирдах компанийн ЭЗТБ-д оролцогчидод үзүүлж буй үйлчилгээний урамшуулал, • Төлбөрийн орлого, • Дэд бүтцийн объект, газар болон бусад хөрөнгийн түрээсийн орлого, • Бусад орлого.	ЭЗТБ-ийн оролцогчидод үзүүлж хөнгөлөлт нь 10 жилийн хугацаатайгаар газар үнэ төлбөргүй эзэмшүүлнэ.

¹⁶ Дэлгэрэнгүйг “Чөлөөт бүсийн эрх зүйн зохицуулалт, онцлог, түүхэн хөгжлийн талаарх гадаадын зарим орны туршлага” харьцуулсан судалгаанаас үзнэ үү. УИХ-ын Тамгын газрын СШХ. Код – СТ-13/238. 2013 он.

6. Чөлөөт бүсийн удирдлага болон оролцогчийн эрх, үүрэг

ЧБ-ийн талуудын эрх үүргийг хуульд тусгасан байдлыг авч үзвэл Монгол Улсын одоо мөрдөгдөж буй ЧБ-ийн хуульд ЧБ-ийн төрийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх чиг үүрэгтэй төрийн төлөөлөгч-ЧБ-ийн захирагчтай байхаар заасан ба захирагч нь ажлын албаараа дамжуулан ЧБ-ийн үйл ажиллагааг удирдахаар хуульчилсан бол, ЧБ-ийн хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд ЧБ-ийн **удирдлагын** эрх үүрэг, гүйцэтгэх үйл ажиллагаа зэрэг нэлээд тодорхойгоос гадна ЧБ-ийн асуудлыг төрийн захиргааны төв байгууллага нь хэрэгжүүлэхээр нэмж тусгажээ.

Харин **оролцогч** буюу **ЧБ-д үйл ажиллагаа явуулж буй хуулийн этгээдийн** эрх үүргийг аль алинд нь огт тусгаагүй байна.

Бусад орнуудын хувьд ЧБ-ийн удирдлага болон оролцогчийн эрх үүргийг аль алиныг орхигдуулалгүй хуульд тодорхойлон тусгасан байна. Тухайлбал, Казахстаны хуульд бүсийн үйл ажиллагааг **ЭЗЧБ-ийн удирдах компани хариуцах** бөгөөд түүнийг ЗГ, орон нутгийн засаг захиргаа болон гадаад дотоодын хуулийн этгээд байгуулж болохоор тусгасан байна.

Мөн тэдгээрийн эрх, үүрэг, гүйцэтгэх үйл ажиллагаа зэргийг тодорхой оруулснаас гадна оролцогч нь ЭЗЧБ-д үйл ажиллагаа эрхлэгч байх бөгөөд оролцогчид зориулсан татварын хөнгөлөлтүүдийг эдэлж, эрхээ хамгаалуулах зэрэг эрхүүдийг эдлэх ба гэрээнд заасан үүргээ биелүүлэх үүрэгтэй байхаар хуульчилжээ.

(Дэлгэрэнгүйг Хүснэгт 5-аас үзнэ үү.)

Хүснэгт 5. Чөлөөт бүсийн удирдлага болон оролцогчийн эрх, үүрэг

	ЧБ-ийн удирдлагын эрх, үүрэг	ЧБ-ийн оролцогчийн эрх, үүрэг
Монгол	ЧБ-ийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ (7.1): 1. ЧБ-ийн талаар төрөөс баримтлах бодлого, чиглэлийг боловсруулж, батлуулах; 2. ЧБ-үүдийн үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулж, нэгдсэн удирдлагаар хангах; 3. ЧБ-ийн үйл ажиллагааг жил бүр ЗГ-т тайлагнах; 4. ЧБ-ийн талаарх төрийн зохицуулалт, үйл ажиллагаатай холбоотой төсвийг боловсруулах; 5. ЧБ дэх төрийн байгууллага болон ААН-үүдийн үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах; 6. ЧБ-д зээл, тусламжаар хэрэгжих төсөл, хөтөлбөрүүдийг удирдлагаар хангаж, хэрэгжилтэд хяналт тавих; 7. ЧБ-ийн хөгжлийн төсөл болон ЧБ-ийн талаар УИХ, ЗГ-аас гаргасан тогтоол, шийдвэрийн хэрэгжилтэд хяналт тавих; 8. ЧБ дэх үйл ажиллагаанд мөрдөх дүрэм, журмыг боловсруулж, батлуулах. ЧБ-ийн захирагч нь ЧБ-д төрийн захиргааны удирдлагыг хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий төрийн төлөөлөгч мөн. ЧБ-ийн захирагч ажлаа ЧБ-ийн асуудал эрхэлсэн ЗГ-ын гишүүний өмнө хариуцна. ЧБ-ийн захирагч ажлын албатай байна. Ажлын албаны орон тоог ЗГ тогтооно. (8.)	Тусгагдаагүй.
Чөлөөт бүсийн тухай хууль /2002 он/:	ЧБ-ийн захирагч нь ЧБ-д төрийн захиргааны удирдлагыг хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий төрийн төлөөлөгч мөн. Захирагчийг эдийн засгийн хөгжлийн сайд томилж, чөлөөлөх ба ажлаа эдийн засгийн хөгжлийн сайдын өмнө хариуцна. Захирагч ажлын албатай байна. Ажлын албаны орон тооны болон зардлын хязгаарыг ЗГ тогтооно. ЧБ-ийн ерөнхий менежер нь ЧБ-д аж ахуйн удирдлагыг хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий албан тушаалтан ба ЧБ-ийн нийгэм, соёл, ахуйн үйлчилгээ, хот тохижилт, газар зохион байгуулалтын асуудлыг хариуцах бөгөөд эдгээр арга хэмжээг хөрөнгө оруулагчдын зөвлөл, нутгийн захиргааны байгууллагатай байгуулсан гэрээний үндсэн дээр хэрэгжүүлнэ. Ерөнхий менежер нь ажлаа Захирагчид тайлагнаж, ЧБ дэх хөрөнгө оруулагчдын Зөвлөлд хуульд заасан 3 чиглэлээр танилцуулна. Хөрөнгө оруулагчдын Зөвлөл: Хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах, хөрөнгө оруулалтыг татах, ЧБ-ийн хөгжлийг дэмжих, сурталчлах зорилго бүхий хөрөнгө оруулагчдын төлөөлөгчдөөс бүрдсэн хөрөнгө оруулагчдын зөвлөлтэй байж болно. Зөвлөлийн хурлаар баталсан дүрмээр үйл ажиллагаагаа зохицуулна.	Тусгагдаагүй.
Орос	ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн 2009.10.05-ны өдрийн №1105 тушаалаар ЭЗОБ-ийг удирдах Холбооны агентлагийг татан буулгасан ЭЗОБ байгуулах, үйл	ЭЗОБ-ийн тухай хуулиар ЭЗОБ-ийн оршин суугчийг төрөл тус бүрээр нарийн тодорхойлж өгсөн байна. Тухайлбал,

ажиллагааг зохицуулах асуудлаар нэгдсэн бодлого боловсруулах, ЭЗОБ-ийн удирдлага зэргийг Эдийн засгийн хөгжлийн яаманд шилжүүлсэн. Яамны бүтцэд ЭЗОБ, бүс болон хотын хөгжил хариуцсан Департаментыг байгуулсан. Яам нь ЭЗОБ-ийн удирдлагатай холбоотой зарим эрх үүргийг гэрээний үндсэн дээр ОХУ-ын субъектийн гүйцэтгэх засаглалын байгууллагад, эсхүл удирдах компанид шилжүүлж болдог. Эрх бүхий байгууллагууд: • ОХУ-ын Эдийн засгийн хөгжлийн яам (ЭЗОБ, бүс, хотын хөгжил хариуцсан Департамент) • ЭЗОБ Нээлттэй хувь нийлүүлсэн хувьцаат нийгэмлэг • ОХУ-ын субъект (ЭЗОБ-ын байршлаас хамаарна) Удирдлага, удирдах байгууллага: ЭЗОБ байгуулах, үйл ажиллагааг зохицуулах асуудлаар нэгдсэн бодлого боловсруулах, ЭЗОБ-ийн удирдлага зэргийг ОХУ-ын ЗГ-аас эрх олгосон гүйцэтгэх засаглалын холбооны эрх бүхий байгууллага хариуцна. ЗГ-аас эрх олгосон гүйцэтгэх засаглалын эрх бүхий байгууллага нь ЭЗОБ-ийн удирдлагатай холбоотой зарим эрх үүргийг гэрээний үндсэн дээр ОХУ-ын субъектийн гүйцэтгэх засаглалын байгууллагад, эсхүл удирдах компанид шилжүүлж болно. Тус гэрээний үлгэрчилсэн загварыг ЗГ-аас эрх олгосон гүйцэтгэх засаглалын холбооны эрх бүхий байгууллага батална. Удирдах байгууллагын эрх, үүрэг: ЗГ-аас эрх олгосон гүйцэтгэх засаглалын холбооны эрх бүхий байгууллага нь ЧБ-ийг үүсгэн байгуулах, түүний үйл ажиллагаа, удирдлагын асуудлаар төрөөс баримтлах нэгдсэн бодлого боловсруулах ажлыг хэрэгжүүлнэ. ЗГ-аас эрх олгосон гүйцэтгэх засаглалын холбооны эрх бүхий байгууллага дараах эрх, үүрэгтэй. Үүнд: • хуулийн этгээд, хувиараа бизнес эрхлэгчдийг ЭЗОБ-ийн оршин суугчаар бүртгэх, • бүртгэлийг хөтлөх, • ЗГ-ын тогтоосон журмын дагуу жил бүр ЭЗОБ-ийн үйл ажиллагааны үр дүнг дүгнэж, ЗГ-т танилцуулах, • бүсийн оршин суугчдын үйл ажиллагааг хянах, • сар бүр олон нийтийн хэвлэл мэдээллээр мэдээлэл гаргах, • ЭЗОБ-ийн нутаг дэвсгэрт гүйцэтгэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг боловсруулах, • бүсийн газрыг хуваарилах, удирдах, • газар болон бусад хөрөнгийг түрээслэх, • бусад. Удирдах компани нь дараах үйл ажиллагааг явуулна. Үүнд: • ЭЗОБ байгуулах тухай гэрээний дагуу бүсийн дэд бүтэц болон бүсийн үйл ажиллагааг, • хангах бусад объектыг байгуулах, • оршин суугчид, хөрөнгө оруулагчдыг татах /ялангуяа бүсийн дэд	1. <i>Үйлдвэрлэлийн ЭЗОБ-ийн оршин суугч</i> – үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаа, эсхүл логиستيкийн үйл ажиллагаа эрхлэх ашгийн байгууллага, 2. <i>Техникийн ЭЗОБ-ийн оргин суугч</i> – техниктэй холбоотой үйл ажиллагаа эрхлэх хувиараа аж ахуй эрхлэгч, эсхүл ашгийн байгууллага, 3. <i>Аялал жуучлалын ЭЗОБ-ийн оршин суугч</i> – аялал жуучлалын үйл ажиллагаа эрхлэх хувиараа аж ахуй эрхлэгч, эсхүл ашгийн байгууллага, 4. <i>Боомтын ЭЗОБ-ийн оршин суугч</i> – боомтын үйл ажиллагаа эрхлэх ашгийн байгууллага. ЭЗОБ-ийн оршин суугч нь ОХУ-ын хууль тогтоомжийн дагуу бүртгэгдсэн, тухайн бүсийн удирдлагатай холбогдох үйл ажиллагааны гэрээг байгуулсан байна. Оршин суугчийг ЭЗОБ-ийн тухай хуулийн дагуу зөвхөн шүүхийн шийдвэрээр бүртгэлээс хасна.
---	--

	бүтцийн объектүүдыг байгуулахад/ • бүсийн төлөвлөгөөний төслийг боловсруулах, • хуулиар тогтоосон бусад үйл ажиллагаа. • ЭЗОБ-д инженерийн, тээврийн, нийгмийн болон бусад дэд бүтцийн барилга, байгууламжийг барихад хууль тогтоомжийн дагуу холбооны, түүний субъектүүдийн, орон нутгийн төсвөөс хөрөнгө оруулна.	
Хятад	ЭЗОБ-ийн захиргаа хариуцсан Гуандун мужийн хороо нь дараах эрх үүрэгтэй байна. Үүнд: • ЧБ-ийн хөгжлийн төлөвлөлөө боловсруулж, хэрэгжилтийг хариуцна. • ЧБ-д оруулах хөрөнгө оруулалтын төслүүдийг хянаж, зөвшөөрөл олгоно. • ЧБ дэх аж ахуй болон худалдаа эрхлэх байгууллагуудын бүртгэл, газар олголтыг хариуцна.	ГХО-чид ЭЗОБ-д бие даан үйл ажиллагаа явуулах эрхтэй бөгөөд техниктэй холбоотой болон удирдах албан тушаалд гадаадын иргэнийг ажиллуулж болно.
Турк	ЧБ-ийн Захирлуудын Зөвлөл: ЧБ-ийн Ерөнхий Захирал, Сангийн яам, Гааль, Далайн газар, Цагдаа, Туркийн Хөрөнгө оруулалтын дэмжих, хөгжүүлэх агентлаг, Туркийн экспортлогчдын холбоо, Туркийн чөлөөт бүсийн холбоо зэргийн холбогдох эрх бүхий албан тушаалтнуудаас бүрдэнэ. ЧБ-ийн Ерөнхий захирал ЧБЗЗ-ийн нарийн бичгийн дарга байна. ЧЗЗЗ нь ЧБ-ийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих, ЧБ-ийн үйл ажиллагааг сайжруулах асуудлаар бодлого, санал, зөвлөмж боловсруулна. ЧБ-ийн Удирдлага нь Гадаад худалдаа, Чөлөөт бүсийн газар /Undersecretariat of Foreign Trade and Free Zones/-т шууд захирагдана. ЧБ-ийн Удирдлагын эрх, үүрэг: • ЧБ-д төлөвлөлт, барилга байгууламж барих, ашиглах зөвшөөрөл олгох, • ЧБ-ийн орлогыг тусгай дансанд төвлөрүүлэх, • гааль, нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөр, боомтын үйл ажиллагаа, харилцаа холбоо, эрүүл мэнд зэрэг үйлчилгээний хэвийн ажиллагаа, хоорондын уялдаа холбоог хангуулах, • гадаад худалдаа, ЧБ-ийн газар болон оператор, операторын хэрэглэгчтэй байгуулсан “үйл ажиллагаа” болон “үүсгэн байгуулах, үйл ажиллагааны” гэрээний нөхцөлийг хангуулах, хяналт тавих, • ЧБ-д нэвтрэх зөвшөөрөл, тусгай зөвшөөрөл олгох, • үйл ажиллагааны зөвшөөрөл бүхий хувь хүн болон хуулийн этгээдэд түрээс болон худалдан авах гэрээг батлах, • бусад • ЧБ-ийн удирдлага нь өөрийн зөвшөөрөл, хяналттай холбоотой зарим эрх, үүргээ Оператор, Үүсгэн байгуулагч операторт шилжүүлэх эрхтэй.	ХЧБ дахь ачилт, тээвэрлэлт болон боомтын үйл ажиллагаатай холбоотой үйл ажиллагааг оператор, эсхүл эрх бүхий төрийн байгууллага, агентлаг, эсхүл хувь хүн, хуулийн этгээд гүйцэтгэж болно. ХЧБ-д үйл ажиллагаа явуулж буй ААН нь гадаадын менежер, мэргэшсэн боловсон хүчин ажиллуулж болно. Тус хуулиар зохицуулаагүй асуудлыг холбогдох журмуудаар зохицуулна. Энэхүү хууль нь ХЧБ үйл ажиллагаагаа явуулж эхэлмэгц хүчин төгөлдөр үйлчилнэ. ЧБ-ийн үйл ажиллагааг ЧБ-ийн гадна хашаа, хаалга баригдаж гүйцэж, орон нутгийн удирдлага, цагдаа болон гаалийн байгууллагууд үүргээ хүлээж авснаар эхэлсэнд тооцно. ЧБ-д үйл ажиллагаа явуулах оператор нь үйл ажиллагааны гэрээнд заасан нөхцөлийн дагуу үйл ажиллагаа явуулна. Гэрээнд дэд бүтцээр хангахгүй гэж заасан нөхцөлд гэрээнд заасан үүргийн дагуу дэд бүтэц барьж, байгуулж барилгын талбайг хэрэглэгчдэд түрээслэх, худалдах үүрэгтэй.
Серби	Бүсийн менежментэд бүртгэгдсэн бүсийн менежментийн компани нь бүсийг удирдана. Бүсийг зөвхөн нэг бүсийн менежментийн компани удирдаж болно. Бүсийн менежментийн компани нь бүс дотор үйл ажиллагаа явуулахад зохион байгуулалтын болон техникийн шаардлагуудыг тусгайлан заана.	Бүсийн хэрэглэгч нь бүс дотор үйл ажиллагаа явуулах хувь хүн буюу хуулийн этгээд. (2.5) Бүсийн хэрэглэгч нь бүсийг үүсгэн байгуулагч, бүсийн менежментийн компани болон бусад дотоод гадаадын хуулийн этгээд болон хувь хүн байна (цаашид “хэрэглэгчид” гэх). Хэрэглэгчид нь журмын дагуу бүсийн

	Бүсийн менежментийн компани нь ЧБ-ийн Захиргааны зөвшөөрлийг авахдаа хуульд заасан баримтыг хүргүүлэх үүрэгтэй. Бүсийн менежментийн компани нь бүсийн хэрэглэгчтэй өөрсдийн харилцан эрх үүрэг болон хуульд заасан баримтын элементүүдийг багтаасан гэрээ байгуулна. Бүсийн менежментийн компани нь бүсийн бизнесийн үйл ажиллагааны тайланг хуанлийн жил дууссанаас 90 өдрийн дотор ЧБ-ийн Захиргаанд өгөх үүрэгтэй.	менежментийн компанитай хамтын эрх үүргээ зохицуулах гэрээг үндэслэн бүсэд эдийн засгийн үйл ажиллагаа явуулна. Хэрэглэгчид бүсийн үйл ажиллагааны орлого зарлага бүртгэх эсвэл бүсэд явагдаж буй тэдний бизнесийн үйл ажиллагааны хэсэгт тусад нь орлого зарлага бүртгэх үүрэгтэй. Хэрэглэгчид нь Чөлөөт Бүсийн Захиргааны хүсэлтээр бизнесийн үйл ажиллагааныхаа мэдээллийг Захиргаанд өгөх үүрэгтэй. (12.) Энэ Хууль болон бүсийн менежментийн компанитай хийсэн гэрээний дагуу хэрэглэгч бүс доторх үйлдвэрлэл болон үйлчилгээний нөхцөлийг мөрдөнө. Бүс дотор үйл ажиллагаа явуулах болон үйлчилгээ үзүүлэхэд ямар нэгэн зүйл байгаль орчин, хүний эрүүл мэнд, бараа бүтээгдэхүүн болон улсын аюулгүй байдалд аюул учруулахгүй байх ёстой. (15.)
Малайз	ЧБ-ийн захиргааны хэргийг Сангийн сайд хариуцаж, өдөр тутмын үйл ажиллагааг Бүсийн захиргаа эрхлэн явуулна. Бүсийн захиргаа нь дараах үүрэг хариуцлагыг хүлээнэ. 1. ЧБ-ийн хил хязгаарын дагуу хоёр паралель хүрээ хашаа эсвэл ханыг орох ба гарах үүдтэйгээр босгож, засвар үйлчилгээг нь хийх 2. үүд дээрээ Гаалийн алба ба Шалгалтын байрыг байршуулах 3. оператор ААН-үүд ЧБ-ийн хууль, дүрмийг баримтлан ажиллаж буй эсэхэд хяналт тавих 4. өөрийн үйл ажиллагаа ба бодлогын тайланг жил бүр Сангийн Яаманд өгнө. 5. ЧБ-д нэвтэрч, гарч буй хүмүүс ба бараа бүтээгдэхүүний хөдөлгөөнийг хянах. 6. гаалийн үүргийг хамгаалж, гаалийн татвар хураамжинд хамааралтай бараа ЧБ-ийн дотор хадгалуулахгүй байхыг хариуцах. 7. Гаалийн ерөнхий захиралын өгсөн аливаа бусад бүх чиглэлийг сахин биелүүлэх зэрэг болно.	ЧБ-ийн дотор үйл ажиллагаа явуулах зөвшөөрлийн өргөдлийг ЧБ-ийн дотор үйл ажиллагаа явуулахыг хүссэн хэн боловч түүний захиргаанд FZ No.4 маягтыг бөглөн өргөдөл өгнө. Зөвшөөрлийг FZ No. 6 маягтаар олгох бөгөөд зөвшөөрлийн нөхцөл нь Бүсийн Захиргааны шийдвэрээс хамаарна. Мөн зөвшөөрлийн хуулбарыг Гаалийн Ерөнхий Захиралд өгсөн байх шаардлагатай байдаг байна. Харин ЧБ-ийн дотор барилга барих, түрээслэх, байр эзэмших зөвшөөрлийг авахдаа FZ No.5 маягтаар өргөдөл үйлдэх ёстой. Үүний дагуу Бүсийн захиргаа хянан үзээд зөвшөөрлийг FZ No.6 маягтаар олгох ба түүний хуулбарыг мөн Гаалийн Ерөнхий Захиралд өгсөн байх ёстой. Бүсийн захиргааны зөвшөөрөлгүйгээр барилга ба түүний бүтцэд ямар ч нэмэлт өөрчлөлт хийж болохгүй. ЧБ-д үйл ажиллагаа явуулагчид болон операторууд нь дараах үүрэг хариуцлагыг хүлээхээр хуульчилсан байна. Тухайлбал, 1. Улсын татвар болон ЧБ-ийн зохистой үйл ажиллагааг хамгаалах, хадгалах зорилгоор Бүсийн Захиргаанаас оператороос операторын бүх үйл ажиллагааны бүрэн тэмдэглэл хөтлөхийг шаардаж болно. 2. Тэмдэглэлийг гагцхүү Бүсийн Захиргаа, Гаалийн байгууллагатай зөвлөлдсөний дараа өгсөн зөвшөөрөлөөр устгаж болно. 3. Оператор нь Бүсийн Захиргаанд өмнөх сарын тайланг сар бүрийн 10-наас өмнө мэдүүлэх ёстой. 4. Ямар ч оператор Захиргааны зөвшөөрөлгүйгээр ямар ч эд зүйлийг устгах ёсгүй.
Солонгос	ЭЗЧБ-ийн хороо нь Худалдаа, аж үйлдвэр, эрчим хүчний яаманд байгуулагдах ба ЭЗЧБ-ийн асуудлыг эрхэлнэ. ЭЗЧБ-ийн хороо дараах асуудлуудыг хариуцан ажиллана. Үүнд: • ЭЗЧБ-ийн нэгдсэн бодлого болон нэгдсэн системийн асуудлууд; • ЭЗЧБ-ийн төлөвлөлт, төлөвлөлтийн цуцлалт болон өөрчлөлттэй холбоотой асуудлууд; • ЭЗЧБ-ийн хөгжлийн төлөвлөгөөтэй холбоотой асуудлууд; • ЭЗЧБ-д үйл ажиллагаа явуулах ГХО-тай үйлдвэрүүдэд шаардлагатай засаг захиргааны үйлчилгээг хангахтай холбоотой асуудлууд;	Тусгагдаагүй.

	• ЭЗЧБ-үүдийн хөгжилтэй холбоотой асуудлууд; • Төвийн захиргааны агентлагуудын дарга, хотын ЗД, захирагчтай ЭЗЧБ-тэй холбоотой асуудлаар санал нэгдэх асуудлууд; • Ерөнхийлөгчийн зарлигт заасан ЭЗЧБ-ийн үйл ажиллагааны төрөл болон менежменттэй холбоотой бусад чухал суудлууд. ЭЗЧБ-ийн зөвлөл нь нэг дарга, нэг дэд дарга, орон тооны бус болон арваас дээшгүй орон тооны гишүүнтэй байна. ЭЗЧБ-ийн зөвлөлийн удирдлага, бүтэцтэй холбоотой асуудлуудыг Ерөнхийлөгчийн зарлигт тусгана.	
Армен	“эрх бүхий этгээд” нь ЗГ-аас олгосон эрхийн дагуу ЭЗЧБ-д төрийн бодлогыг хэрэгжүүлэх төрийн захиргааны байгууллага байх (3.4.) ба дараах бүрэн эрхийг эдлэнэ (8.1.): 1. ЭЗЧБ байгуулах эсвэл татан буулгах гэрээнд нэмэлт өөрчлөлт оруулахад ЗГ-т санал хүргүүлэх; 2. ЭЗЧБ байгуулах ажлыг гэрээгээр хүлээсэн үүргийн дагуу хянах; 3. ЭЗЧБ-ийн Операторын зөвшөөрөлд тавигдсан шаардлагын дагуу судалгаа явуулах, шаардлагатай бол ЗГ-т тусгай санал хүргүүлэх; 4. ЗГ-аас тогтоосон журмын дагуу ЭЗЧБ-ийн үйл ажиллагааны талаар Зохион байгуулагчаас мэдээлэл шаардах; 5. БНАУ-ын хууль тогтоомжийн дагуу бусад үйл ажиллагааг явуулах; 6. Операторт өгсөн зөвшөөрлийг цуцлахад ЗГ-т санал хүргүүлэх; “ЭЗЧБ-ийн Зохион байгуулагч” нь ЭЗЧБ-д үйл ажиллагаа явуулахад шаардлагатай дэд бүтцээр хангах ЭЗЧБ-ийг байгуулах үндсэн зорилготойгоор ЗГ-аас томилсон буюу ЗГ-ын шийдвэрээр сонгогдсон хуулийн этгээд байна. (3.2.) Зохион байгуулагчийг сонгох журам, шалгуурыг ЗГ тодорхойлно. (4.6.) Зохион байгуулагчийн хэрэгжүүлэх эрх үүргийг хуулийн 9.1-аар тогтоосон байна.	ЭЗЧБ-ын үйл ажиллагаа нь Байгуулагчийн гаргасан үйл ажиллагааны процедурын дагуу Байгуулагч, Операторын хооронд хийсэн гэрээний үндсэн дээр явагдана. (12.1) ЭЗЧБ байгуулах ЗГ-ын шийдвэрт тодорхойлогдсоноос бусад ЭЗЧБ дэх бусад өөр төрлийн үйл ажиллагааг Оператор биш зөвхөн хуулийн этгээд, хувиараа бизнес эрхлэгч явуулна. Оператор биш хуулийн этгээд, хувиараа бизнес эрхлэгчийн явуулсан үйл ажиллагаа нь БНАУ-ын гаалийн нутаг дэвсгэрээс гадна явуулсан үйл ажиллагаад тооцогдохгүй. (12.2) “ЭЗЧБ-ийн Оператор” хуулийн дагуу ЭЗЧБ-д зохион байгуулах үйл ажиллагааг дангаараа явуулах БНАУ-д бүртгэлтэй худалдааны хуулийн этгээд, хувиараа бизнес эрхлэгч эсвэл салбар нэгж, мөн ЗГ-аас зөвшөөрөл олгосон, Зохион байгуулагчтай байгуулсан холбогдох гэрээ байгуулсан зөвхөн ЭЗЧБ-д энэхүү хуулийн дагуу үйл ажиллагаа явуулах гадаадын байгууллагын төлөөлөгч байна. (3.3.) Операторын зөвшөөрлийг ЗГ-аас гаргасан журмын дагуу олгох ба цуцлана. (4.1.) Оператор нь зөвшөөрөлд заагаагүй үйл ажиллагаа эрхлэх бол нэмэлт зөвшөөрөл авна. (4.4.) Олгогдсон зөвшөөрлийн дагуу үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлэх явцад зөрчил гарсан тохиолдолд тухайн зөвшөөрлийг цуцлана. (4.5.)
Беларусь	СнЗ, Төрийн Хяналтын Комисс, бүс нутгийн /Минск хот/ гүйцэтгэх хороо ЭЗЧБ-ийн үйл ажиллагаа болон түүний үр ашгийн ерөнхий хяналтыг хэрэгжүүлнэ. (10.) ЭЗЧБ-ийн захиргаа нь СнЗ-ийн институт хэлбэрээр байгуулсан БНУ-ын хуулийн этгээд юм. ЭЗЧБ-ийн захиргаа нь хуулийн дагуу СнЗ-ийн баталсан тогтоомжийн дагуу үйл ажиллагаа явуулах; СнЗ-д үйл ажиллагаагаа тайлагнах зэрэг үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ. ЭЗЧБ-ийн захиргааны ажилчид болон даргын цалингийн түвшинг Сайд нарын Зөвлөл тодорхойлно. (15.)	ЭЗЧБ-ийн оршин суугчид дараах үйл ажиллагааг ЭЗЧБ-д явуулахыг хориглоно (5.): • буу, тэсрэх сум, тэсэлгээний бодис, тэсэлгээний багаж төхөөрөмжийг үйлдвэрлэх, боловсруулах, хадгалах, худалдаалах; • цацраг идэвхт болон бусад аюултай бодисыг үйлдвэрлэх, боловсруулах, хадгалах, цэвэрлэх, худалдаалах; • мансууруулах бодис, сэтгэцэд нөлөөлөх бодис болон тэдгээрийн бэлдмэлийг үйлдвэрлэх, боловсруулах, хадгалах, худалдаалах, устгах; • мансууруулах бодис, сэтгэцэд нөлөөлөх болон хордуулагч бодис агуулсан үржүүлэгчийг тариалах, ургуулах, боловсруулах, хадгалах, худалдаалах; • оргилуун дарс, вино, шар айргаас бусад согтууруулах ундааны үйлдвэрлэл; • тамхины үйлдвэрлэл;

		• үнэт цаас, банкны мөнгөн тэмдэгт, зоосон мөнгө, шуудангийн марк үйлдвэрлэх; • хонжворт сугалааны үйл ажиллагаа; • радио телевизийн техникийн үйлчилгээнээс бусад дуу бичлэгийн болон телевизийн хөтөлбөр бэлтгэх, нэвтрүүлэх; • хүн амын эрүүл мэндэд аюул учруулж буй өвчтэй хүмүүсийн эмчилгээ; • онц аюултай өвчин туссан амьтадын эмчилгээ; • БНБУ-ын иргэд, гадаадын иргэд, харьяалалгүй иргэд болон БНБУ-д түр хугацаагаар суугаа иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлттэй холбоотой үйл ажиллагаа.
Казахстан	ЭЗТБ-ийн удирдах компани нь Эдийн засгийн тусгай бүсийн тухай хуулийн дагуу бүсийн үйл ажиллагааг хангахын тулд байгуулагдсан хуулийн этгээд юм. Удирдах компанийг Казахстаны ЗГ, орон нутгийн засаг захиргаа болон дотоод, гадаадын хуулийн этгээд байгуулж болно. ЭЗТБ-ийг төрийн байгууллагын саналаар байгуулж байгаа тохиолдолд удирдах компанийн саналын 50-аас багагүй хувийг, хувийн хөрнөгө оруулагчийн саналаар байгуулж байгаа тохиолдолд саналын 26-аас багагүй хувийг төр эзэмшинэ. Үйл ажиллагааны хэрэгжилтийн гэрээний биелэлтийн хяналтыг ЭЗТБ-ийн захиргааны тайланд үндэслэж эрх бүхий байгууллага хэрэгжүүлнэ.	ЭЗТБ-д татвар төлөгчөөр бүртгэгдсэн, тус бүсэд тэргүүлэх чиглэлийн үйл ажиллагаа явуулах төлөвлөгөөтэй байгаа дотоод, гадаадын хуулийн этгээд ЭЗТБ-д аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэгч буюу оролцогч байна. ЭЗТБ-д оролцогчид дараах эрхтэй: • оролцогчид зориулсан хууль тогтоомжоор тогтоосон татварын болон бусад хөнөглөлтүүдийг эдэлж, эрхээ хамгаалуулах, • газар авч, тэргүүлэх чиглэлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд зориулагдсан дэд бүтцийн объект барих, • тэргүүлэх чиглэлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх явцад туслах үйл ажиллагаа эрхлэгчдийг татан оролцуулах, • бусад эрх. ЭЗТБ-д аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэгч буюу оролцогчид дараах үүрэгтэй: • үйл ажиллагааны жилийн тайланг ЭЗТБ-ийн удирдах компанид өгөх, • хууль тогтоомж болон гэрээнд заасан үүргээ биелүүлэх.

Ашигласан материал

Монгол улс

- Монгол улсад эдийн засгийн чөлөөт бүс байгуулах үзэл баримтлал (ЗГ-ын 1995 оны 87-р тушаалын хавсралт),
- Чөлөөт бүсийн тухай хууль (2002),
- Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл (2014.06.12-ны өдөр ЗГ-аас УИХ-д өргөн мэдүүлсэн),
- Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн танилцуулга (2014.06.12-ны өдөр ЗГ-аас УИХ-д өргөн мэдүүлсэн),
- Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн үзэл баримтлал (2014.06.12-ны өдөр ЗГ-аас УИХ-д өргөн мэдүүлсэн),

Армен улс

- Закон Республики Армения О Свободных экономических зонах. *Принят 25.05.2011.*
<http://www.parliament.am/legislation.php?sel=alpha<ype=3&lang=rus>

Беларусь улс

- Закон Республики Беларусь 7 декабря 1998 г. № 213-З О свободных экономических зонах.

Казахстан улс

- Закон Республики Казахстан «О специальных экономических зонах» от 21 июля 2011 года.

Малайз Улс

- http://www.portsworld.com/customs/proc_freezone.htm
- www.lexadin.com- act Free zone in Malaiz, 1990

Орос улс

- Министерство экономического развития Российской Федерации, Особые Экономические Зоны в РФ. <<http://economy.gov.ru/minec/activity/sections/sez/main/>>.
- Постановление Правительства Российской Федерации N 398 "Об утверждении критериев создания особой экономической зоны". 26 Апрель 2012. <<http://www.rg.ru/2012/05/08/kriterii-oez-site-dok.html>>.
- ФЗ об Особых Экономических Зонах Российской Федерации (в ред. Федерального "закона" от 06.12.2011 N 409-ФЗ). 8 Июль 2005. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_149828/.

Серби улс

- Law on free zone, "RS Official Gazette", No 62/2006.

Солонгос улс

- Korean Special Act on Designation and Management of FEZ.
- Korean Foreign Investment Promotion Act.
- Korean Local Regulation on Managing Public Properties6

Турк улс

- Чөлөөт бүсийн тухай хууль №3218. 1985 оны 6-р сарын 15-ны №18785 дугаар Албан ёсны хэвлэлд нийтлэгдсэн.
- Чөлөөт бүсийн тухай журам №21520. 1993 оны 3-р сарын 10-ны Албан ёсны хэвлэлд нийтлэгдсэн.
- Special Investment Zones. <http://www.hvac-turkey.com/about_turkey-6>.

Хятад улс

- Fenwick, Ann. Evaluating China's Special Economic Zones. 1984.
<<http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1025&context=bjil>>.
- Free Trade Zones Act №3218. 6 June 1985.
<<http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/WEBTEXT/52027/65155/E85TUR01.htm>>.
- Negative List, Special Administrative Measures on the entry of Foreign Investment into China (Shanghai) Free Trade Zone. 29 9 2013.
- Regulations on Special Economic Zones in Guangdong Province. 1980.
<<http://www.asianlii.org/cn/legis/cen/laws/rosezgp554/>>.
- World Bank (2009) World Development Report 2009: Reshaping Economic Geography.
<http://people.hofstra.edu/geotrans/eng/ch5en/conc5en/China_SEZ.html>.